

Klimaatbeleid bij Overijsselse gemeenten:
Resultaten van een kwantitatieve
inventarisatie

Klimaatbeleid bij Overijsselse gemeenten: Resultaten van een kwantitatieve inventarisatie

29 september 2010
Universiteit Twente
Maya van den Berg

Twente Centre for
Studies in Technology and
Sustainable Development

Klimaatbeleid bij Overijsselse gemeenten: Resultaten van een kwantitatieve inventarisatie

© CSTM, Universiteit Twente
Enschede, 24 september 2010

Dit rapport is opgesteld voor het project *Local climate preparedness in municipalities: An analysis of municipal climate mitigation, adaptation and disaster management strategies in the Dutch province of Overijssel, particular in relation with water management and new urban extension areas* dat gefinancierd wordt door het waterschap Groot Salland. Dit project maakt deel uit van het INTERREG IVB-project WAVE. Binnen WAVE werken de waterschappen Groot Salland en Regge en Dinkel samen met partners uit Frankrijk, Engeland, Duitsland en België aan de realisatie van klimaatbestendig regionaal waterbeheer.

Het rapport is digitaal beschikbaar op <http://www.utwente.nl/cstm>. Delen uit het rapport mogen gebruikt worden onder vermelding van de referentie: M.M. van den Berg (2010). Klimaatbeleid bij Overijsselse gemeenten: Resultaten van een kwantitatieve inventarisatie. Enschede: CSTM, Universiteit Twente. Contact: maya.vandenberg@utwente.nl

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	7
ABOUT THE PROJECT AND ITS RESULTS	9
1 INLEIDING	15
2 OPZET VAN HET ONDERZOEK	17
2.1 Respondentenbestand	17
2.2 Totstandkoming vragenlijst	18
3 VERDELING VAN DE RESPONS	19
3.1 Respons per beleidssector	20
3.2 Respons per gemeente	21
4 ANTWOORDEN OP DE VRAGENLIJST	25
Deel 1: Achtergrond van de respondent	25
Deel 2: Klimaatverandering	26
Deel 3: Klimaatmitigatie	29
Deel 4: Klimaatadaptatie	38
Deel 5: Risicobeoordeling	54
Deel 6: Rampenbestrijding	61
Deel 7: Afsluiting	66
5 VOORLOPIGE ANALYSE VAN DE RESULTATEN	67
5.1 Conclusies	67
5.2 Vervolganalyse	69
BIJLAGE 1 VRAGENLIJST	71
BIJLAGE 2 ANTWOORDEN OP DE OPEN VRAGEN	77

OVERZICHT TABELLEN EN FIGUREN

Tabel 1	<i>Verdeling initiële respondenten per gemeente over de sectoren water, RO en milieu</i>	17
Tabel 2	<i>Overzicht van de responscores</i>	19
Tabel 3	<i>Grootte van de gemeente en aandeel in Overijssel en in de respons</i>	22
Tabel 4	<i>Verdeling van de groottes van de gemeente in Overijssel en in Nederland</i>	23
Figuur 1	<i>Verloop van de respons gedurende juni, juli en augustus 2010</i>	20
Figuur 2	<i>Verdeling van de beleidsvelden over de definitieve respons</i>	20
Figuur 3	<i>Overzicht van de gerealiseerde respons per gemeente</i>	21
Figuur 4	<i>Respons verdeeld naar grootte van de gemeente</i>	22

SAMENVATTING

Dit rapport doet verslag van de resultaten van een kwantitatieve inventarisatie die medio 2010 is uitgevoerd onder de 25 Overijsselse gemeenten. Doel van deze digitale vragenlijst was de stand van het klimaatbeleid te bepalen. Voor het onderzoek zijn 76 ambtenaren bij RO, water en milieu gevraagd een vragenlijst in te vullen. We hebben een hoge respons gehad op de vragenlijst: 62 respondenten (82%) vulden de vragenlijst helemaal in. Op Zwolle en Staphorst na zijn alle Overijsselse gemeenten vertegenwoordigd in de data: van de gemeente Losser hebben we één ingevulde vragenlijst, van de overige 22 gemeenten is de vragenlijst door twee, drie of vier ambtenaren ingevuld. Daarmee kunnen we ten aanzien van klimaatbeleid een redelijk tot goed beeld geven van de stand van zaken in de Overijsselse gemeenten.

De vragenlijst en het respondentenbestand is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de waterschappen Groot Salland en Regge en Dinkel en de provincie Overijssel. De vragenlijst bestond uit 38 vragen verdeeld over zeven onderdelen:

- Deel 1: Achtergrond van de respondent
- Deel 2: Klimaatverandering
- Deel 3: Klimaatmitigatie
- Deel 4: Klimaatadaptatie
- Deel 5: Risicobeoordeling
- Deel 6: Rampenbestrijding
- Deel 7: Afsluiting

Enkele conclusies uit het onderzoek zijn:

- Op een schaal van 1 tot 5 wordt klimaatverandering als een redelijk tot heel belangrijk beleidsprobleem gewaardeerd. Men vindt het minder een urgent probleem.
- Op de vraag naar de rol van de overheden en private sector noemt het overgrote deel van de respondenten de rol van de nationale overheid als heel belangrijk. De rollen van de gemeente, het waterschap en de provincie worden lager gewaardeerd.
- Het mitigatiebeleid wordt niet erg hoog geacht: het krijgt gemiddeld een 6,5. Er is zelfs ook twee maal een 2 gegeven.
- Van de respondenten geeft 69% aan dat de gemeente adaptatiebeleid voert. De aanleiding om dit beleid op te stellen was ervaring met wateroverlast of overstroming, een “logische” vervolgstap na beleidsontwikkelingen als WB21 of het activisme van

de hogere overheden. Bij het adaptatiebeleid zijn de provincie en het waterschap als belangrijkste externe organisaties betrokken, gevolgd door adviesbureaus.

- Adaptatie in nieuwbouwprojecten scoort gemiddeld een 4, maar er zijn ook respondenten die hier een 1 invullen. Deze adaptatie bestaat hoofdzakelijk uit afkoppeling, het aanleggen van retentiegebieden en het nemen van antiverdrogingsmaatregelen.
- Klimaatverandering brengt risico's met zich mee. De respondenten blijken vooral wateroverlast, ziekte van Lyme, droogte, hittegolven en overstroming hoog te scoren (4). Van de 62 respondenten gaven 35 aan dat de gemeente de laatste tien jaar wel eens is getroffen door wateroverlast. Deze wateroverlast is meestal (53%) niet geassocieerd met klimaatverandering, maar in een deel van de gevallen wel (18%). Achteraf zijn in het meerderdeel van de gevallen (67%) maatregelen genomen om wateroverlast in de toekomst te voorkomen. Het was meestal de gemeente die deze maatregelen nam, of anders het waterschap.

Als vervolg op dit datarapport volgt een analyserapport waarin de resultaten nader worden geanalyseerd, bijvoorbeeld naar gemeentegrootte en beleidssector.

ABOUT THE PROJECT AND ITS RESULTS

A Project on Local Climate Preparedness in Municipalities

This report is written for the research project *Local climate preparedness in municipalities: An analysis of municipal climate mitigation, adaptation and disaster management strategies in the Dutch province of Overijssel, particular in relation with water management and new urban extension areas*. This project is a subproject of the WAVE project. WAVE combines the climate change preparations of six regional water authorities from the Netherlands, Germany, England, France and Belgium. The subproject is funded by the Groot Salland Water Board and is actively supported by the Regge en Dinkel Water Board and the regional authorities of the province of Overijssel.

The parties involved in WAVE have the responsibility to adapt water management to the changing climate. One of the measures to be taken is to assure that catchment areas are climate proof. This means to protect the inhabitants against floods and assuring sufficient water in times of drought. This is a challenging goal in a society that is faced with increasing urbanization and in which the pressure on available space is enormous. New urban extensions in catchment areas will have to be built taking into account climate change.

This raises the question how municipalities currently deal with new urban extensions and climate change, particular with water problems. The answer to this question contributes to the WAVE project and the provincial Water safety policy, particular if we take a number of issues into consideration in answering this question:

1. Municipal Climate Adaptation

In this regional project we want to get more insight in the local government perspective to adaptation strategies and the balance with climate mitigation.

2. Sustainable Land Use Planning and Climate Proof Areas

In the inventory project we want to analyse how municipalities in practice deal with striking this sustainable balance and the balance between water and land use in new urban areas.

3. Municipal Disaster Planning

Climate change also involves an increase of climatic disasters and extreme weather events. The general question how municipalities currently deal with new urban extensions and climate change should therefore also address the preparedness for climate-change impacts in the form of extreme weather and flooding events. Extreme weather events like heavy precipitations and flooding because of river water level rise

are not new and are known by municipalities as natural hazards. They will be already part of the disaster plans, which leaves the question in how far municipalities view this as preparing for climate-change impacts.

4. Climate Change Awareness

There is awareness among citizens about climate change in general but also a specific awareness that climate change leads to more heavy precipitations and flooding. There is also an organisational or institutional municipal awareness about the necessity of preparedness for climate change impacts. The sense of urgency will be influenced by past events. But the Netherlands have a long history of water related threats. This raises the question is if there will be a specific awareness of climate-change related events to occur, or that these risks will just be seen as natural hazards.

Results from the Project

The project consists of six steps to take that each have an output. The project has started with an analysis of the 25 municipalities in the province of Overijssel using primary and secondary data sources. This resulted in 25 Municipality Profiles consisting of relevant data on political representation and size of the municipal organisation, the local geophysical character and the state of the local policy initiatives on adaptation and mitigation.

The following step in the project was to design and perform a web-based survey on the climate policies in the 25 municipalities. This survey will result in a Data Report and an Analysis Report. Next steps then will be a round of Case Studies (resulting in a Case Study Report) in 2010 and a Civil Servant Feedback Conference and a Political Feedback Conference, both in the first half of 2011. By the end of 2011, the project will be concluded with a Final Report including a set of Recommendations.

About This Report

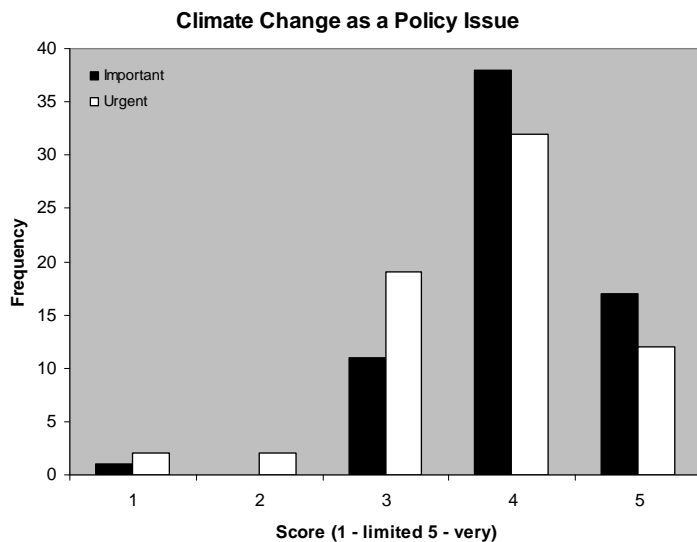
This report discusses the results of the web-based survey that was performed in June and July 2010 among the 25 Overijssel municipalities. With the survey we aimed to determine the state of the climate policy in the province. For the study, 76 local civil servants working in the domains of spatial planning, water management and the environment were asked to fill in a questionnaire through the web. We have generated a high response: 62 respondents (82%) completely filled in the questionnaire. Except for Zwolle and Staphorst, all Overijssel municipalities are represented in our sample. Only Losser completed one questionnaire, from the other 22 municipalities two, three or four servants filled in the questionnaire. This high numbers of response enables us to provide quite an accurate picture of the state of the art in the Overijssel municipalities.

The questionnaire and the respondent file were established in close cooperation with the Groot Salland Water Board, the Regge en Dinkel Water Board and the Overijssel Province. The questionnaire consisted of 38 questions divided into seven sections:

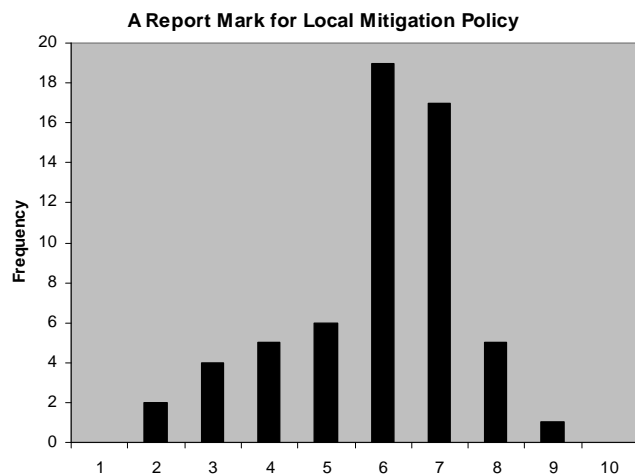
- Part 1: Background of the respondent
- Part 2: Climate Change
- Part 3: Climate Change Mitigation
- Part 4: Climate Change Adaptation
- Part 5: Risk Assessment
- Part 6: Disaster Management
- Part 7: Conclusion

Conclusions in This Report

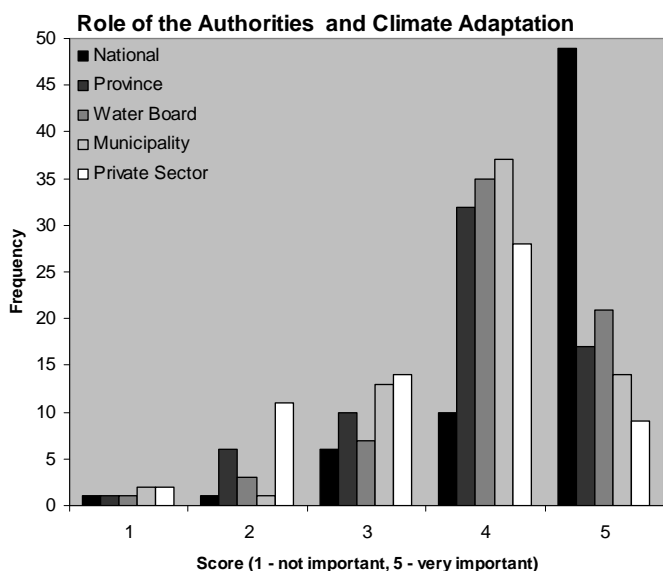
Some conclusions from the survey are summed up below. Following this data report, a report will be compiled on the analysis of the data. We will for example focus on the effects of municipality size and policy sector.

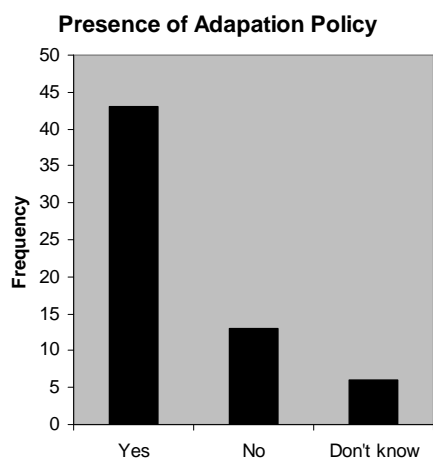
Climate Change as a Policy Issue: At a 5-point scale, climate change is assessed to be a rather to very important policy issue. It is less considered to be an urgent issue.

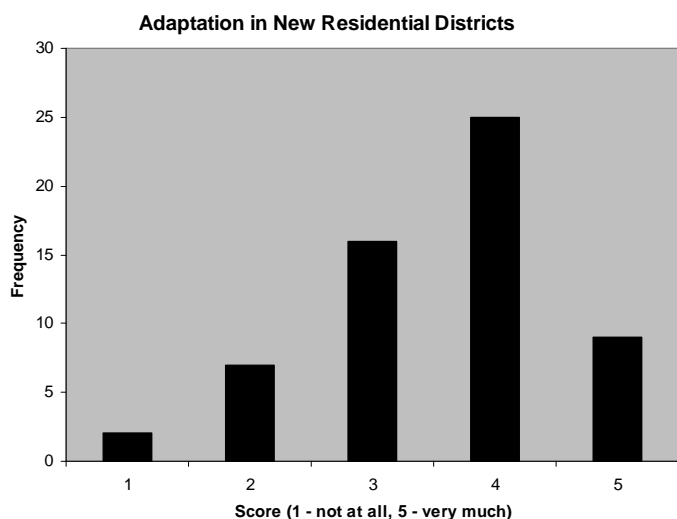
A Report Mark for Local Mitigation Policy: The local mitigation policy at average scores a 6.5 on a 10-point scale. Two respondents value it with a 2.

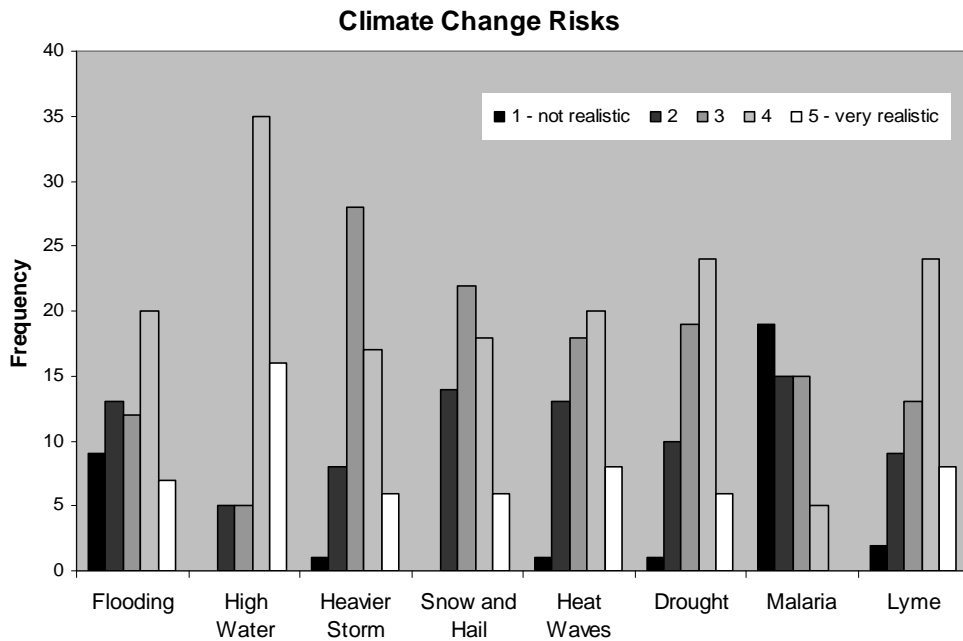
Role of the Authorities and Climate Adaptation: When addressing the role of the public authorities and the private sector, most of the respondents consider the role of the national government to be very important. The roles of the municipality, Water Board and Province are considered to be of less importance.

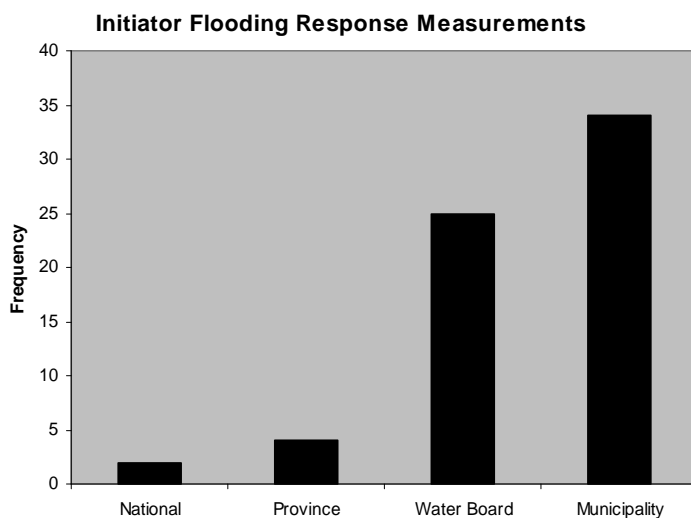
Presence of Adaptation Policy: Of all 62 respondents, 69% indicates that their municipality has specific policy for climate change adaptation. To reason to formulate this policy was experience with high water or flooding, national policy developments or higher government's actions. The province and the water board are the most important external parties involved into the local adaptation policy, closely followed by consultancies.

Adaptation in New Residential Districts: The degree of adaptation in new residential districts at average scores a 4 on a 5-point scale, but some respondents have also filled in a 1 here. The applied measurements in general are: separated precipitation drainage, precipitation retention basins and anti-drought measurements.

Climate Change Risks: Climate change brings increased risks. The respondents value flooding, heat waves, Lyme disease and drought high (scores of 4 on a 5-point scale) as climate change induced risks.

Initiator Flooding Response Measurements: Of the 62 respondents, 35 indicated that their municipality was affected by flooding in the last ten years. In some cases (18%) this flooding was associated with climate change -in most cases (53%) not. In most cases (67%), measurements were taken to prevent flooding in the future. It was mostly the municipality taking these measurements, or the water board.

1 INLEIDING

Als onderdeel van het INTERREG-project WAVE voert het CSTM van de Universiteit Twente het project 'Local Climate Preparedness in Municipalities' uit voor het Waterschap Groot Salland. Dit project heeft tot doel om de huidige beleidsontwikkelingen op het gebied van klimaat en duurzame ontwikkeling bij gemeenten in de provincie Overijssel te analyseren. De primaire onderzoeksvraag van het project is: 'Hoe gaan Overijsselse gemeenten momenteel om met klimaatverandering in hun nieuwbouwprojecten, en dan voornamelijk met de watergerelateerde dimensie van klimaatverandering?'

Het project valt uiteen in een aantal stappen, waaronder het uitvoeren van een digitaal onderzoek met een vragenlijst onder beleidsambtenaren bij RO, water en milieu in de Overijsselse gemeenten. Deze rapportage doet verslag van de respons op deze vragenlijst. De vragenlijst is in juni en juli 2010 uitgezet onder de gemeenten in Overijssel en gaat in op een aantal deelonderwerpen:

- Deel 1: Achtergrond van de respondent
- Deel 2: Klimaatverandering
- Deel 3: Klimaatmitigatie
- Deel 4: Klimaatadaptatie
- Deel 5: Risicobeoordeling
- Deel 6: Rampenbestrijding
- Deel 7: Afsluiting

In deze rapportage wordt eerst het proces van de totstandkoming en de uitvoering van de vragenlijst besproken. Het grootste deel van het rapport bestaat uit de respons op de afzonderlijke 38 vragen. Per vraag geven we steeds de respons weer in een grafiek en een tabel. Na deze datapresentatie sluiten we af met enkele conclusies die we uit het bovenstaande kunnen trekken. Als bijlagen zijn de vragenlijst toegevoegd (Bijlage 1) en de respons die gegeven is in invulvelden en open vragen in de vragenlijst (Bijlage 2)

2 OPZET VAN HET ONDERZOEK

2.1 Respondentenbestand

De waterschappen Regge en Dinkel en Groot Salland en de provincie Overijssel hebben ons een lijst met potentiële respondenten bij de Overijsselse gemeenten vertrekt. De waterschappen gaven door welke personen hun contactpersonen zijn bij de sectoren RO en water, terwijl de provincie vanuit het Energiepact de respondenten voor de sector milieu aandroeg. In totaal werden zo 86 namen en de bijbehorende e-mail- adressen aangedragen. De vertegenwoordiging van de drie beleidsvelden was echter die niet evenredig verdeeld waren, zoals uit Tabel 1 blijkt: 42% van de potentiële respondenten is afkomstig van milieu, terwijl water (27%) en RO (31%) minder vertegenwoordigd zijn.

Tabel 1 Verdeling initiële respondenten per gemeente over de sectoren water, RO en milieu

		Water	RO	Milieu
1	Enschede	1	1	3
2	Zwolle	2	1	1
3	Deventer	1	1	1
4	Hengelo	1	1	1
5	Almelo	1	1	2
6	Hardenberg	1	1	2
7	Kampen	1	1	1
8	Steenwijkerland	1	1	1
9	Rijssen-Holten	1	1	1
10	Raalte	1	1	1
11	Hellendoorn	1	1	1
12	Hof van Twente	1	2	1
13	Twenterand	1	1	2
14	Dalfsen	1	2	1
15	Dinkelland	1	1	2
16	Haaksbergen	1	1	2
17	Wierden	1	1	2
18	Losser	1	1	2
19	Borne	1	1	2
20	Olst-Wijhe	1	1	1
21	Ommen	1	1	1
22	Tubbergen	1	1	1
23	Oldenzaal	0	1	1
24	Staphorst	0	1	2
25	Zwartewaterland	0	1	1
Totaal		23	27	36
		27%	31%	42%

2.2 *Totstandkoming vragenlijst*

Nadat het bestand met potentiële respondenten bekend was, is de vragenlijst ‘Klimaatbeleid in Overijssel’ ontwikkeld. In deze vragenlijst zijn veel thema’s verwerkt. Zo wilden zowel de waterschappen en de provincie als wij de stand van het klimaatbeleid bepalen. Voor de waterschappen was het vooral interessant te bepalen in hoeverre de gemeenten nu al rekening houden met een veranderd klimaat in nieuwbouwprojecten. Vanuit CSTM waren wij vooral geïnteresseerd in de effecten van grootte van de gemeente op de opvattingen van de respondent, de verschillen in opvattingen tussen de drie betrokken beleidsvelden en naar de opvattingen die er in de provincie bestaan over de effecten van klimaatverandering. De conceptversie van de vragenlijst is voorgelegd aan gemeenteambtenaren, onderzoekers bij de Universiteit Twente en de betrokkenen van waterschap en provincie.

De definitieve vragenlijst bestaat uit 38 vragen verdeeld over zeven onderdelen:

- Deel 1: Achtergrond van de respondent
- Deel 2: Klimaatverandering
- Deel 3: Klimaatmitigatie
- Deel 4: Klimaatadaptatie
- Deel 5: Risicobeoordeling
- Deel 6: Rampenbestrijding
- Deel 7: Afsluiting

Vragen variëren van de achtergrond van de respondent tot de percepties op de ernst van de risico’s, de urgentie en belangrijkheid van klimaatadaptatie als beleidsvraagstuk en de mate van ‘adaptatieactiviteit’. Het invullen van de vragenlijst duurde een kwartier. In Bijlage 1 is de gehele vragenlijst opgenomen.

De definitieve versie van de vragenlijst is vervolgens naar een digitale omgezet en op een beveiligde website geplaatst. De webversie van de survey is gemaakt met de Open Source software LimeSurvey en bereikbaar via: <http://survey.mayavandenberg.nl>. LimeSurvey biedt de mogelijkheid om de data online te analyseren en om digitale uitnodigen en herinneringen per mail te versturen. De deelnemers kregen een persoonlijke code om de vragenlijst in te vullen. De privacy van de deelnemers is gewaarborgd bij het invullen en analyseren van de antwoorden.

3 VERDELING VAN DE RESPONS

Op 11 juni 2010 hebben alle 86 potentiële respondenten een e-mail op naam ontvangen met een persoonlijke link naar de vragenlijst. Daarop kwamen de nodige foutmeldingen binnen (niet-bestaande en foutieve adressen). Deze fouten zijn waar mogelijk gerepareerd, waarna uiteindelijk 76 respondenten zijn aangeschreven. Een enkeling bleek niet meer bij de gemeente te werken of voor langere periode afwezig. Eén persoon gaf aan niet te willen meewerken.

Tien werkdagen na de eerste uitnodiging is een herinnering uitgegaan. Vanaf 29 juni zijn we met een telefonische ronde begonnen om respondenten die nog niet hebben gereageerd aan te sporen de vragenlijst in te vullen. Twee personen gaven aan om technische redenen (“de vragenlijst was ineens weg” en “ik kom er niet in”) moeite te hebben met de vragenlijst. Dit probleem konden wij niet oplossen, omdat dit vermoedelijk te maken had met instellingen in het gemeentelijk netwerk.

Om de respons te maximaliseren is de uitnodigingsbrief ondertekend door de dijkgraven Herman Dijk van Groot Salland en Stefan Kuks van Regge en Dinkel en de verantwoordelijk gedeputeerde Piet Jansen. Of dit daadwerkelijk responsverhogend heeft gewerkt, is niet zeker. Feit was wel dat na tien dagen een derde van de vragenlijsten binnen was (21 van de 67). Daarna zorgden de digitale herinnering en de telefonische ronde voor een versnelling. Vrijwel alle respondenten die we hebben gesproken waren welwillend en gaven aan wel te willen meewerken. In de praktijk bleek het niet mogelijk iedereen zover te krijgen de vragenlijst daadwerkelijk in te vullen: 62 van de 76 respondenten hebben de vragenlijst volledig ingevuld en vijf gedeeltelijk. In Tabel 2 is een overzicht weergegeven met de responscores.

Tabel 2 *Overzicht van de responscores*

Aantal respondenten door waterschap en provincie	86
Aangepast aantal respondenten*	76
Aantal ingevulde vragenlijsten	62
Aantal incomplete ingevulde vragenlijsten	5
Aantal geen respons	9

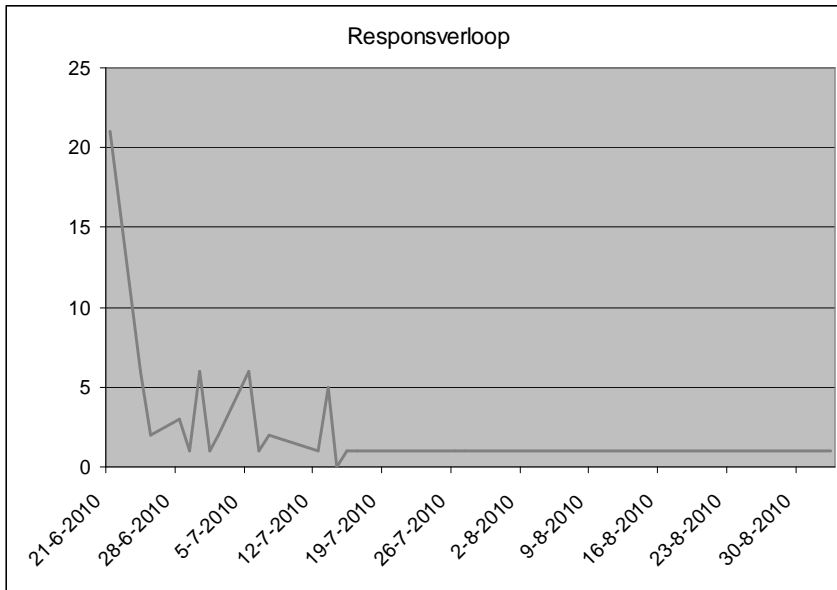
Toelichting bij *)

Medewerkers blijken verhuisd (1), sturen de vragenlijst door (5) of wensen niet mee te werken (4)

Het verloop van het invullen van de vragenlijsten was vrij grillig, zoals uit de onderstaande grafiek duidelijk wordt. Na tien dagen waren 21 ingevulde vragenlijsten geretourneerd (zie Figuur 1). Daarna veert de respons een paar keer op na digitale en telefonische herinneringen, om daarna te zakken tot de respons van een vragenlijst per dag of per twee dagen. Op 3

september 2010 is de webpagina afgesloten. Er zijn dan 67 ingevulde vragenlijsten geretourneerd.

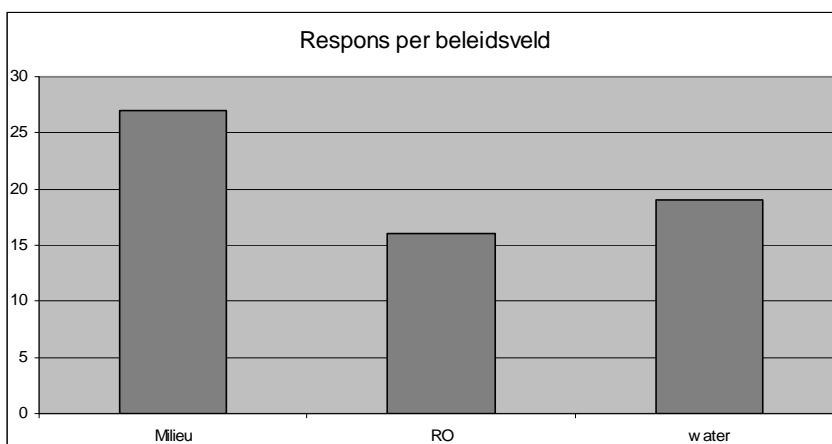
Figuur 1 *Verloop van de respons gedurende juni, juli en augustus 2010*

3.1 Respons per beleidssector

Per sector was de respons redelijk gelijk verdeeld: een kwart van de vragenlijst is ingevuld door RO, een derde door water en tweevijfde door milieu (zie Figuur 2). Wanneer we dit vergelijken met de initiële verdeling van beleidsvelden zoals weergegeven in Tabel 1, valt op dat er wat meer water vertegenwoordigd is (27% in de initiële set en 31% in de definitieve respons) en wat minder RO (31% in de initiële set tegenover 26% in de definitieve respons). Het aandeel van de sector milieu is nagenoeg gelijk (42% in de initiële set en 43% in de definitieve respons)

Figuur 2 *Verdeling van de beleidsvelden over de definitieve respons*

Toelichting bij de

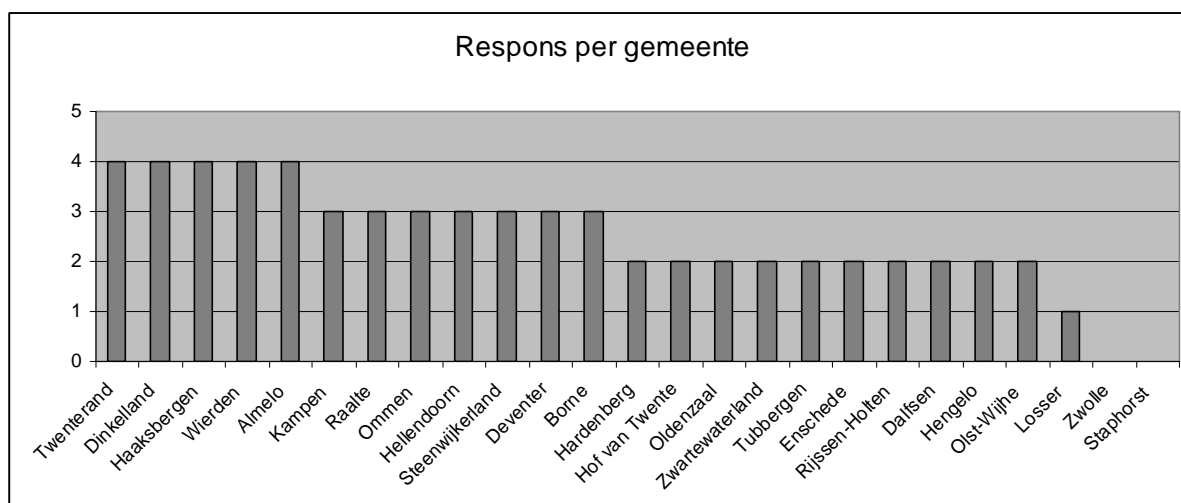
tabel:

Percentages voor de beleidsvelden zijn: milieu 43%, RO 26%, water 31% (totaal 100%)

3.2 Respons per gemeente

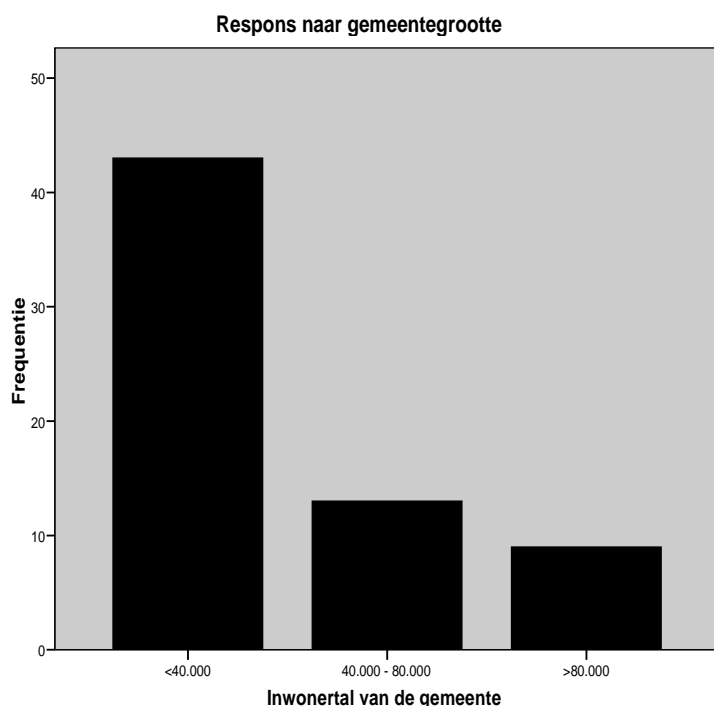
De medewerking van de verschillende gemeenten is opvallend: 15 gemeenten hadden een 100% respons en 7 gemeenten een respons van 67 of 75%. Slechts één gemeente (Losser) had een respons van 33%. Van twee gemeenten (Zwolle en Staphorst) is -na herhaaldelijke herinneringen- geen enkele vragenlijst retour ontvangen. Hieronder een overzicht met de responscores per gemeente (Figuur 3).

Figuur 3 Overzicht van de gerealiseerde respons per gemeente

De kleine gemeente (minder dan 40.000 inwoners) is in Overijssel oververtegenwoordigd: 17 van de 25 gemeenten behoren tot deze klasse, dit is 68%. Daarnaast zijn vier gemeenten middelgroot (tussen de 40.000 en 80.000 inwoners) en vier zijn er groot (meer dan 80.000 inwoners). De respons (67 ingevulde vragenlijsten) laat een vergelijkbare verdeling zien, met een groot aandeel van de kleine gemeenten. De respons onderverdeeld naar grootte van de gemeente is weergegeven in Figuur 4.

Figuur 4 Respons verdeeld naar grootte van de gemeente

Tabel 3 laat de verhoudingen zien tussen de grootte van de gemeente en het aandeel van de respons. De grote gemeenten blijken ondervertegenwoordigd in de respons in ons onderzoek.

Tabel 3 Grootte van de gemeente en aandeel in Overijssel en in de respons

	<i>Klein</i>	<i>Middel</i>	<i>Groot</i>
Inwonertal	<40.000	40–80.000	> 80.000
Aantal in Overijssel	17	4	4
Percentage van totaal aantal gemeenten	68%	16%	16%
Aantal ingevulde vragenlijsten	46	9	7
Percentage ingevulde vragenlijsten van totaal	74%	15%	11%
Vershil percentage grootte en respons	6%	-1%	-5%

Wanneer we echter kijken naar de landelijke cijfers, valt op dat de middelgrote (40.000 tot 80.000 inwoners) en grote (meer dan 80.000 inwoners) gemeente in Overijssel oververtegenwoordigd is, net zoals de qua oppervlak middelgrote gemeente. In Tabel 5 zijn deze verschillen en overeenkomsten weergegeven.

Tabel 4 *Verdeling van de groottes van de gemeente in Overijssel en in Nederland*

	Overijssel		Nederland		
Inwoners					
Klein	17	68%	335	77%	<40,000 inwoners
Middelgroot	4	16%	63	14%	40-80,000 inwoners
Groot	4	16%	37	9%	>80,000 inwoners
Totaal	25	100%	435	100%	
Landoppervlak					
Klein	8	32%	326	75%	<100 km2
Middelgroot	14	56%	79	18%	100-200 km2
Groot	3	12%	30	7%	>200 km2
Totaal	25	100%	435	100%	

Uit deze tabel kunnen wij een aantal conclusies trekken, die hieronder opgesomd staan.

Wat betreft grootte op basis van inwonertal:

- Overijssel kent procentueel minder kleine gemeenten (68%) dan het totaal aandeel van kleine gemeenten (77%)
- Overijssel kent procentueel een vergelijkbaar aandeel middelgrote gemeenten (16%) als het totaal aandeel van middelgrote gemeenten (14%)
- Overijssel kent twee keer zoveel grote gemeenten (16%) als het totaal aandeel van grote gemeenten (9%)
- Overijssel heeft 6% van het totaal aantal Nederlandse gemeenten, dan is twee procent minder dan het gemiddelde van 8,3 procent per provincie.

Wat betreft grootte op basis van oppervlakte:

- Overijssel kent aanzienlijke minder gemeenten met een klein oppervlak (32%) als het totaal aandeel van gemeenten met een klein oppervlak (75%)
- Overijssel kent aanzienlijke meer gemeenten met een middelgroot oppervlak (56%) als het totaal aandeel van gemeenten met een middelgroot oppervlak (18%)
- Overijssel kent aanzienlijke meer gemeenten met een groot oppervlak (12%) als het totaal aandeel van gemeenten met een groot oppervlak (7%)

Overijssel is dus een bijzondere provincie als we deze vergelijken met de landelijke gemiddelde scores op inwonertal en landoppervlak. In Overijssel zijn de gemeenten gemiddeld genomen groot, zowel wat betreft inwonertal en voornamelijk wat betreft oppervlakte.

4 ANTWOORDEN OP DE VRAGENLIJST

Hieronder volgt een overzicht van de antwoorden die gegeven zijn op de vragenlijst. Om de resultaten zo overzichtelijk mogelijk te maken, worden ze gepresenteerd in grafieken. Bij de laatste vraag werd de mogelijkheid geboden om opmerkingen te geven of vragen te stellen. Hiervan maakten 22 personen gebruik. We hebben deze notities weergegeven in Bijlage 2.

Deel 1: Achtergrond van de respondent

1 Bij welke gemeente bent u werkzaam? N=67

Nr	Gemeente	Respons
1	Almelo	4
2	Borne	5
3	Dalfsen	2
4	Deventer	3
5	Dinkelland	4
6	Enschede	3
7	Haaksbergen	4
8	Hardenberg	2
9	Hellendoorn	2
10	Hengelo	2
11	Hof van Twente	2
12	Kampen	3
13	Losser	1

14	Oldenzaal	3
15	Olst-Wijhe	1
16	Ommen	3
17	Raalte	3
18	Rijssen-Holten	2
19	Staphorst	0
20	Steenwijkerland	3
21	Tubbergen	2
22	Twenterand	4
23	Wierden	4
24	Zwartewaterland	2
25	Zwolle	1

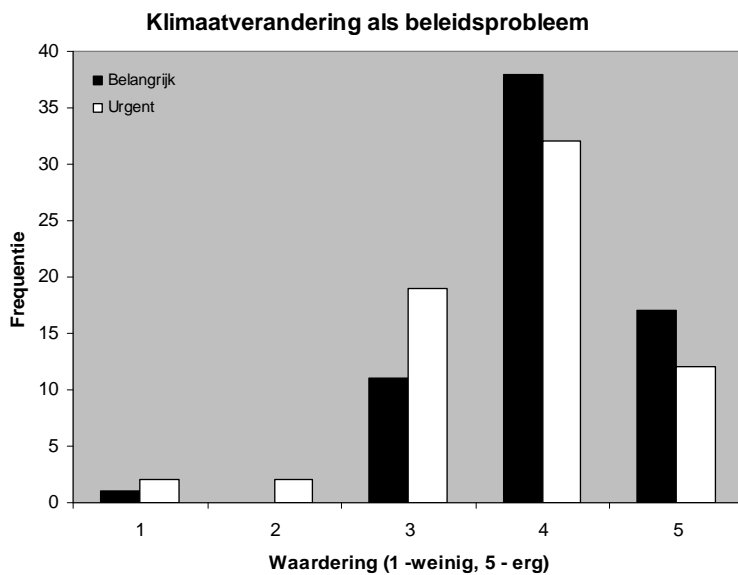
2 Bij welke (sub)afdeling bent u werkzaam? N=67

3 Wat is uw functie? N=67

Op vraag 2 en 3 zijn veel verschillende antwoorden gegeven. We verwijzen u naar de bijlage voor een volledig overzicht.

Deel 2: Klimaatverandering

4 Wat vindt u van klimaatverandering als beleidsprobleem? N=67

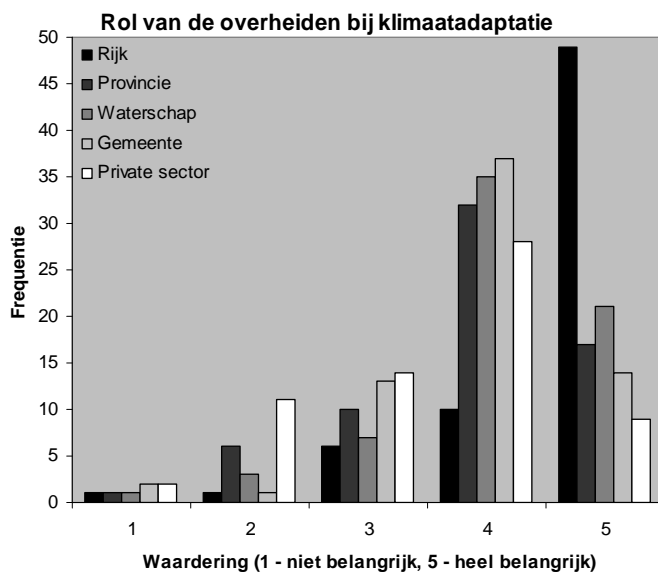
[belangrijk?]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	1	1,5	1,5	1,5
2	0	0	0	1,5
3	11	16,4	16,4	17,9
4	38	56,7	56,7	74,6
5	17	25,4	25,4	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[urgent?]

Valid 1	2	3,0	3,0	3,0
2	2	3,0	3,0	6,0
3	19	28,4	28,4	34,3
4	32	47,8	47,8	82,1
5	12	17,9	17,9	100,0
Total	67	100,0	100,0	

5 Hoe belangrijk vindt u de rol van de volgende instanties in ons land om de samenleving voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering? N=67

[Rijk]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	1	1,5	1,5	1,5
2	1	1,5	1,5	3,0
3	6	9,0	9,0	11,9
4	10	14,9	14,9	26,9
5	49	73,1	73,1	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Provincie]

Valid 1	1	1,5	1,5	1,5
2	6	9,0	9,0	10,4
3	10	14,9	14,9	25,4
4	32	47,8	47,8	73,1
5	17	25,4	25,4	98,5
6 – weet niet	1	1,5	1,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Waterschap]

Valid 1	1	1,5	1,5	1,5
2	3	4,5	4,5	6,0
3	7	10,4	10,4	16,4
4	35	52,2	52,2	68,7
5	21	31,3	31,3	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Gemeente]

Valid 1	2	3,0	3,0	3,0
2	1	1,5	1,5	4,5
3	13	19,4	19,4	23,9
4	37	55,2	55,2	79,1
5	14	20,9	20,9	100,0
Total	67	100,0	100,0	

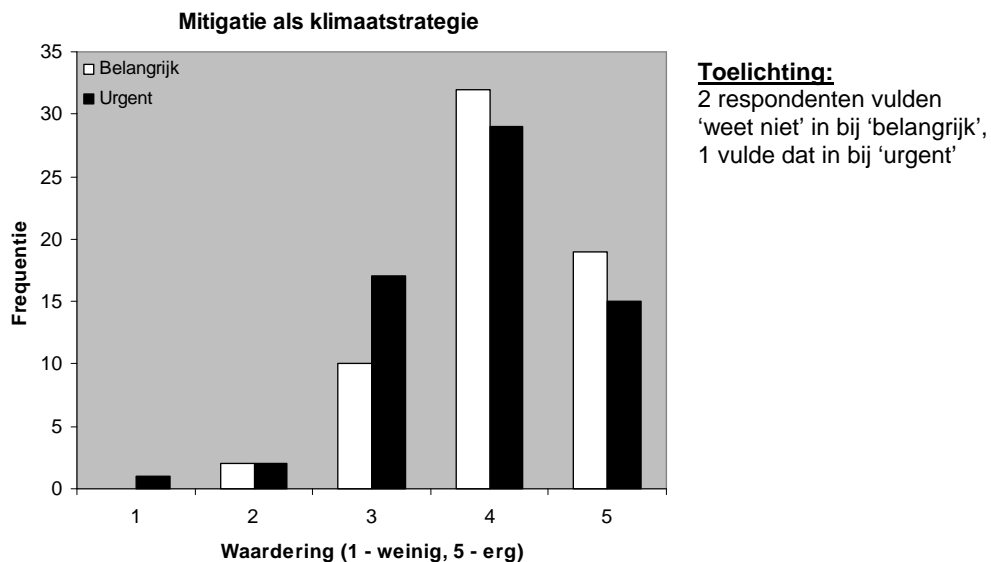
Hoe belangrijk vindt u de rol van de volgende instanties in ons land om de samenleving voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering?

[Private sector]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	2	3,0	3,0	3,0
2	11	16,4	16,4	19,4
3	14	20,9	20,9	40,3
4	28	41,8	41,8	82,1
5	9	13,4	13,4	95,5
6 – weet niet	3	4,5	4,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

Deel 3: Klimaatmitigatie

6 Wat vindt u van klimaatmitigatie als beleidstrategie? N=65

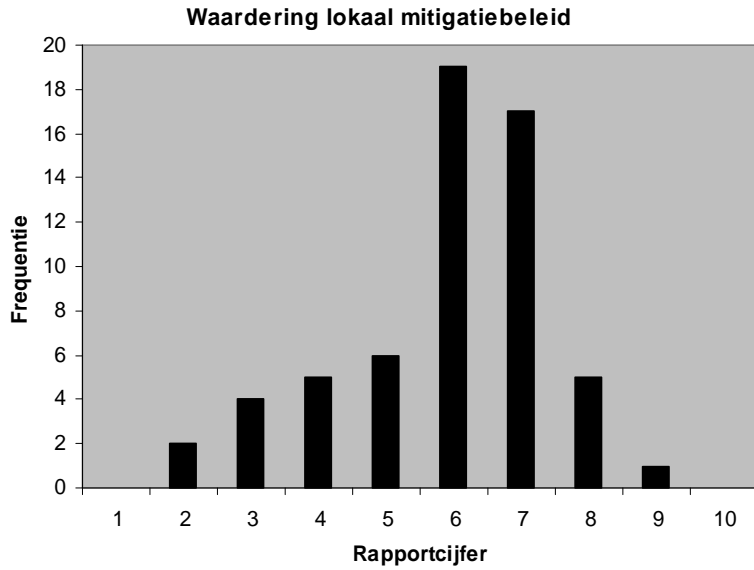
[belangrijk?]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 2	2	3,0	3,1	3,1
3	10	14,9	15,4	18,5
4	32	47,8	49,2	67,7
5	19	28,4	29,2	96,9
6 – weet niet	2	3,0	3,1	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

[urgent?]

Valid 1	1	1,5	1,5	1,5
2	2	3,0	3,1	4,6
3	17	25,4	26,2	30,8
4	29	43,3	44,6	75,4
5	15	22,4	23,1	98,5
6 – weet niet	1	1,5	1,5	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

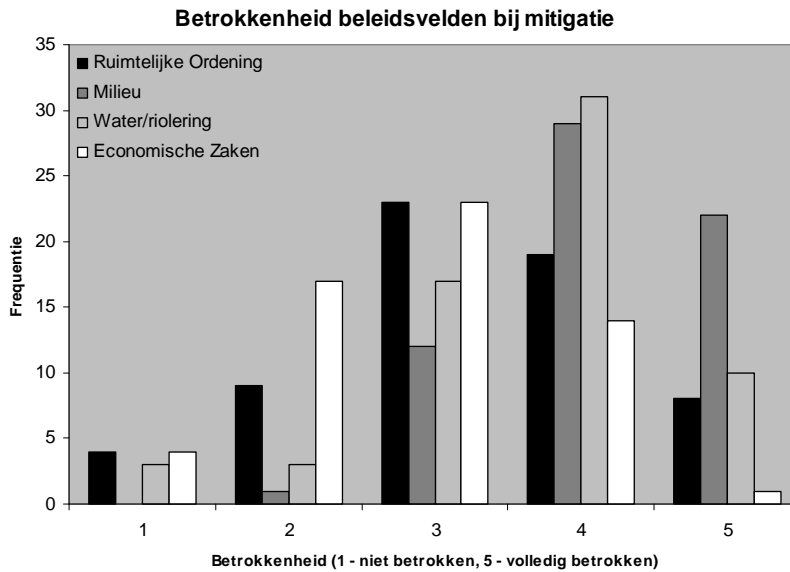
7 Welk rapportcijfer geeft u het mitigatiebeleid van uw gemeente? N=65

Toelichting bij de grafiek:
6 respondenten vulden 'weet ik niet' in

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 2	2	3,0	3,1	3,1
3	4	6,0	6,2	9,2
4	5	7,5	7,7	16,9
5	6	9,0	9,2	26,2
6	19	28,4	29,2	55,4
7	17	25,4	26,2	81,5
8	5	7,5	7,7	89,2
9	1	1,5	1,5	90,8
11 – weet niet	6	9,0	9,2	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

8 Het realiseren van mitigatiebeleid vraagt om inzet van verschillende beleidsvelden. Hoe zou u de betrokkenheid typeren van de (sub)afdelingen die hier binnen uw gemeente uitvoering aan geven? N=65

[Ruimtelijke Ordening]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	4	6,0	6,2	6,2
2	9	13,4	13,8	20,0
3	23	34,3	35,4	55,4
4	19	28,4	29,2	84,6
5	8	11,9	12,3	96,9
6 – weet niet	2	3,0	3,1	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

[Milieu]

Valid 2	1	1,5	1,5	1,5
3	12	17,9	18,5	20,0
4	29	43,3	44,6	64,6
5	22	32,8	33,8	98,5
6 – weet niet	1	1,5	1,5	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

[Water/Riolering]

Valid 1	3	4,5	4,6	4,6
2	3	4,5	4,6	9,2
3	17	25,4	26,2	35,4
4	31	46,3	47,7	83,1
5	10	14,9	15,4	98,5
6 – weet niet	1	1,5	1,5	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

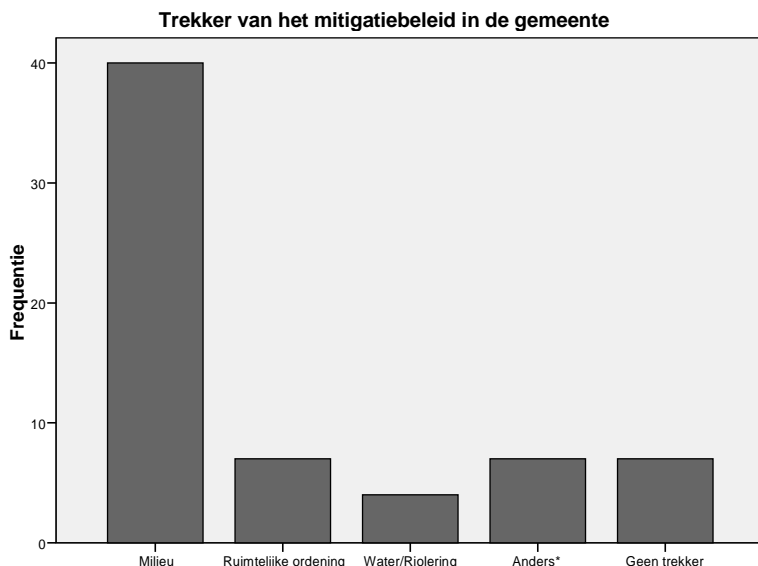
Hoe zou u de betrokkenheid typeren van de (sub)afdelingen die hier binnen uw gemeente uitvoering aan geven?

[Economische Zaken]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	4	6,0	6,2	6,2
	2	17	25,4	26,2	32,3
	3	23	34,3	35,4	67,7
	4	14	20,9	21,5	89,2
	5	1	1,5	1,5	90,8
	6 – weet niet	6	9,0	9,2	100,0
	Total	65	97,0	100,0	
Missing	System	2	3,0		
	Total	67	100,0		

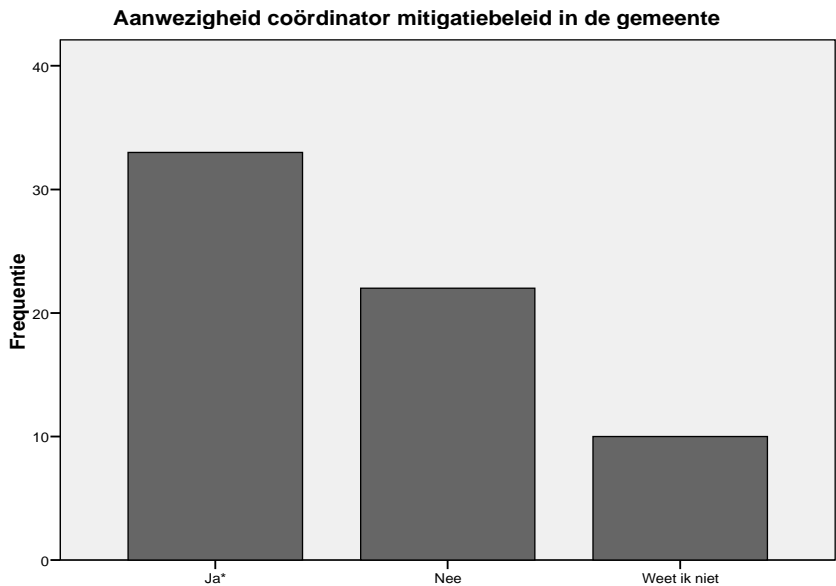
9 Welke (sub)afdeling is trekker van het mitigatiebeleid in uw gemeente?

*) Hier is bijvoorbeeld ingevuld 'duurzaamheid', 'vergunning en handhaving' en 'ieder op zijn eigen taakgebied' en 'weet ik niet'

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ruimtelijke ordening	7	10,4	10,8	10,8
	Milieu	40	59,7	61,5	72,3
	Water/Riolering	4	6,0	6,2	78,5
	Geen trekker	7	10,4	10,8	89,2
	Anders	7	10,4	10,8	100,0
	Total	65	97,0	100,0	
Missing	System	2	3,0		
Total		67	100,0		

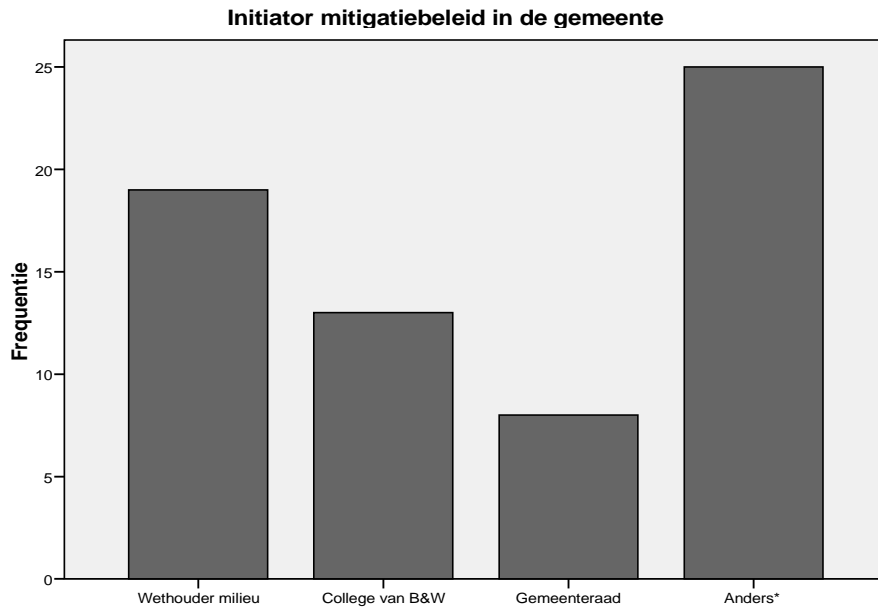
10 Is er een coördinator voor mitigatiebeleid binnen uw gemeente?

*) Deze coördinator is meestal werkzaam bij Milieu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Weet niet	10	14,9	15,4	15,4
	Nee	22	32,8	33,8	49,2
	Ja	33	49,3	50,8	100,0
	Total	65	97,0	100,0	
Missing	System	2	3,0		
Total		67	100,0		

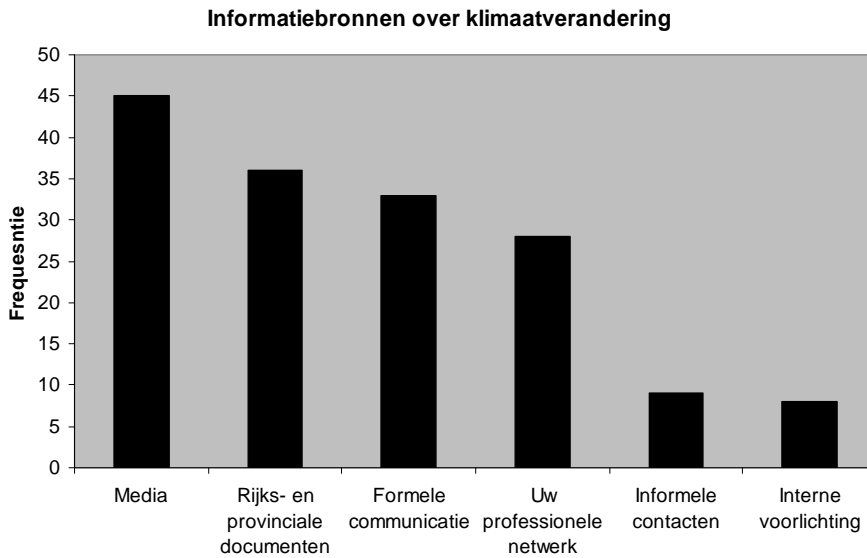
11 Wie was initiator achter het huidige mitigatiebeleid in uw gemeente?

*) Hier is voornamelijk de ambtelijke organisatie ingevuld

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Wethouder milieu	19	28,4	29,2	29,2
	College van B&W	13	19,4	20,0	49,2
	Gemeenteraad	8	11,9	12,3	61,5
	Anders	25	37,3	38,5	100,0
	Total	65	97,0	100,0	
Missing	System	2	3,0		
Total		67	100,0		

12 Wat zijn uw belangrijkste informatiebronnen over de gevolgen van klimaatverandering? N=65

[Media (radio, tv, krant, internet)]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	47	70,1	70,1	70,1
	Nee	20	29,9	29,9	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Formele communicatie (conferenties, vakbladen)]

Valid	Ja	33	49,3	49,3	49,3
	Nee	34	50,7	50,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Rijks- en provinciale documenten]

Valid	Ja	37	55,2	55,2	55,2
	Nee	30	44,8	44,8	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Interne voorlichting (werkoverleg, presentaties)]

Valid	Ja	8	11,9	11,9	11,9
	Nee	59	88,1	88,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Uw professionele netwerk]

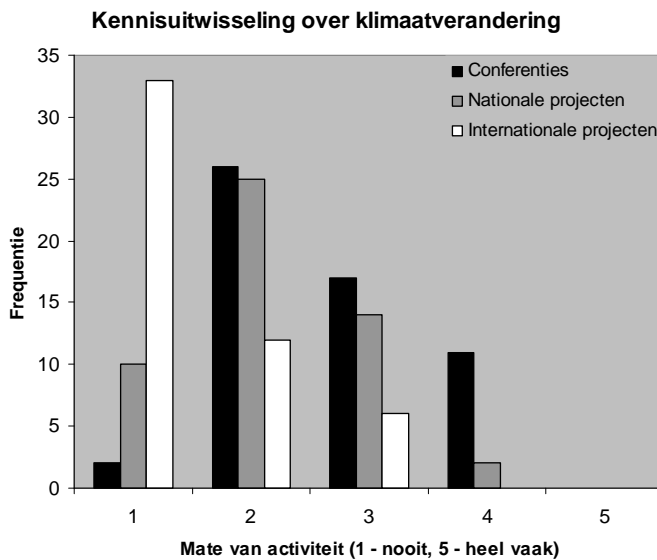
Valid	Ja	29	43,3	43,3	43,3
	Nee	38	56,7	56,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Informele contacten]

Valid	Ja	9	13,4	13,4	13,4
	Nee	58	86,6	86,6	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

13 Hoe vaak neemt uw gemeente deel aan kennisuitwisseling over klimaatverandering?

N=65

[Conferenties]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	2	3,0	3,1	3,1
2	26	38,8	40,0	43,1
3	17	25,4	26,2	69,2
4	11	16,4	16,9	86,2
6 – weet niet	9	13,4	13,8	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

[Nationale projecten]

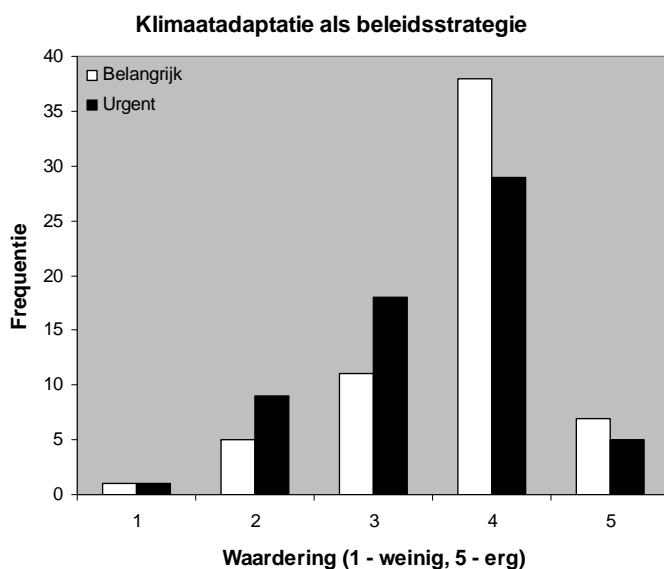
Valid 1	10	14,9	15,4	15,4
2	25	37,3	38,5	53,8
3	14	20,9	21,5	75,4
4	2	3,0	3,1	78,5
6 – weet niet	14	20,9	21,5	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

[Internationale projecten]

Valid 1	33	49,3	50,8	50,8
2	12	17,9	18,5	69,2
3	6	9,0	9,2	78,5
6 – weet niet	14	20,9	21,5	100,0
Total	65	97,0	100,0	
Missing System	2	3,0		
Total	67	100,0		

Deel 4: Klimaatadaptatie

14 Wat vindt u van klimaatadaptatie als beleidsstrategie? N=62

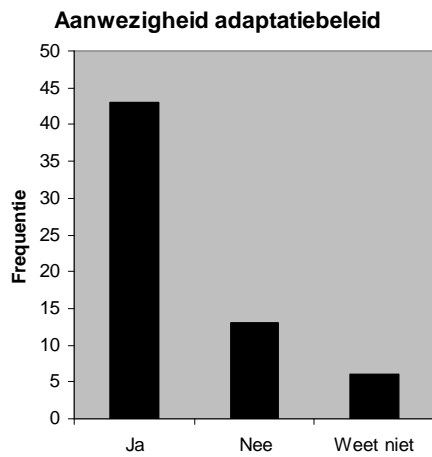
[belangrijk?]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	1,5	1,6	1,6
	2	5	7,5	8,1	9,7
	3	11	16,4	17,7	27,4
	4	38	56,7	61,3	88,7
	5	7	10,4	11,3	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[urgent?]

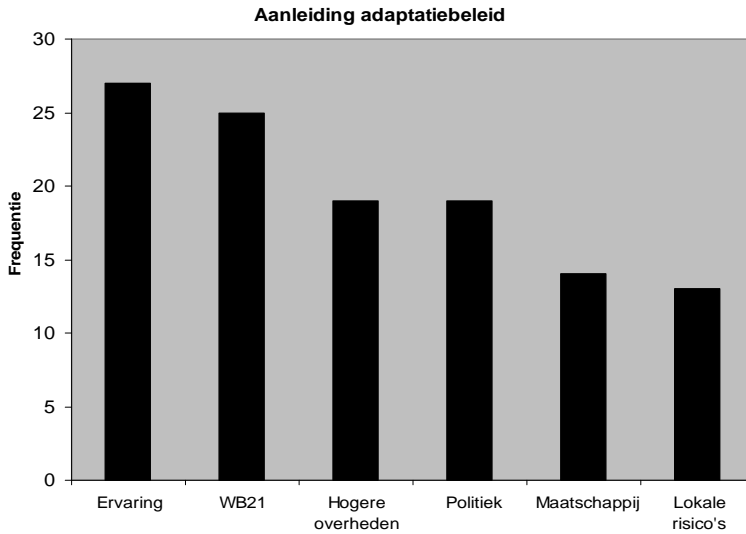
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	1,5	1,6	1,6
	2	9	13,4	14,5	16,1
	3	18	26,9	29,0	45,2
	4	29	43,3	46,8	91,9
	5	5	7,5	8,1	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

15 Voert uw gemeente specifiek beleid om zich aan te passen aan de effecten van de huidige, door de mens veroorzaakte klimaatverandering (adaptatiebeleid)? N=62

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5	7,5	7,5	7,5
Ja	43	64,2	64,2	71,6
Nee	13	19,4	19,4	91,0
Weet niet	6	9,0	9,0	100,0
Total	67	100,0	100,0	

16 Wat was de aanleiding om dit adaptatiebeleid op te stellen? N=67

Toelichting bij de grafiek:

Ervaring = wateroverlast/overstroming binnen de gemeente,
 WB21 = "logische" vervolgstap na beleidsontwikkelingen als WB21,
 Hogere overheden = activisme hogere overheden,
 Politiek = politieke aandacht,
 Maatschappij = maatschappelijke aandacht,
 Lokale risico's = inzicht in lokale risico's

['Logische' vervolgstap na beleidsontwikkelingen als WB21]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	25	37,3	37,3	37,3
Nee	42	62,7	62,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Wateroverlast/overstroming binnen de gemeente]

Valid Ja	27	40,3	40,3	40,3
Nee	40	59,7	59,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Maatschappelijke aandacht]

Valid Ja	14	20,9	20,9	20,9
Nee	53	79,1	79,1	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Activisme hogere overheden]

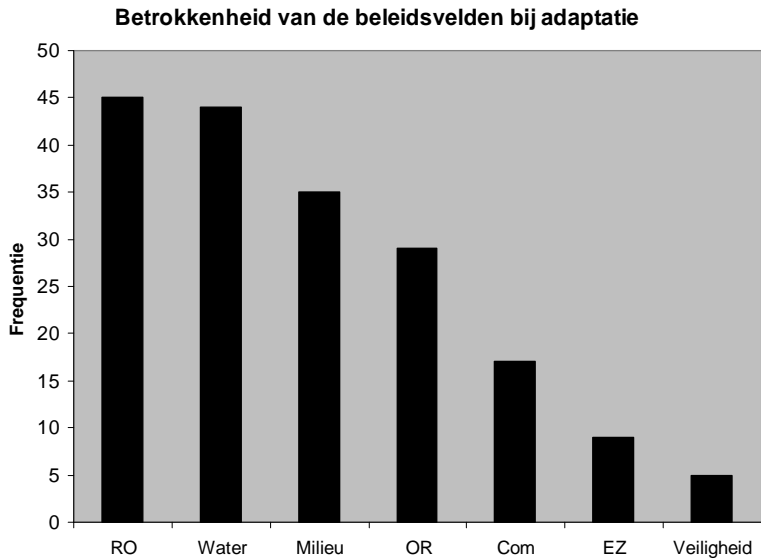
Valid Ja	19	28,4	28,4	28,4
Nee	48	71,6	71,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Politieke aandacht]

Valid Ja	19	28,4	28,4	28,4
Nee	48	71,6	71,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

17 Welke (sub)afdelingen zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het adaptatiebeleid? N=67

Toelichting bij de grafiek:

RO = Ruimtelijke
Ontwikkeling
Water = water/riolering
OR = Openbare Ruimte
Com = Communicatie
EZ = Economische

Sociale Zaken blijkt niet
betrokken

[Ruimtelijke Ordening]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	45	67,2	67,2	67,2
Nee	22	32,8	32,8	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Milieu]

Valid Ja	35	52,2	52,2	52,2
Nee	32	47,8	47,8	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Water/Riolering]

Valid Ja	44	65,7	65,7	65,7
Nee	23	34,3	34,3	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Openbare Ruimte]

Valid Ja	29	43,3	43,3	43,3
Nee	38	56,7	56,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

Welke (sub)afdelingen zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het adaptatiebeleid?

[Sociale Zaken]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Nee	67	100,0	100,0	100,0

[Economie]

Valid Ja	9	13,4	13,4	13,4
Nee	58	86,6	86,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

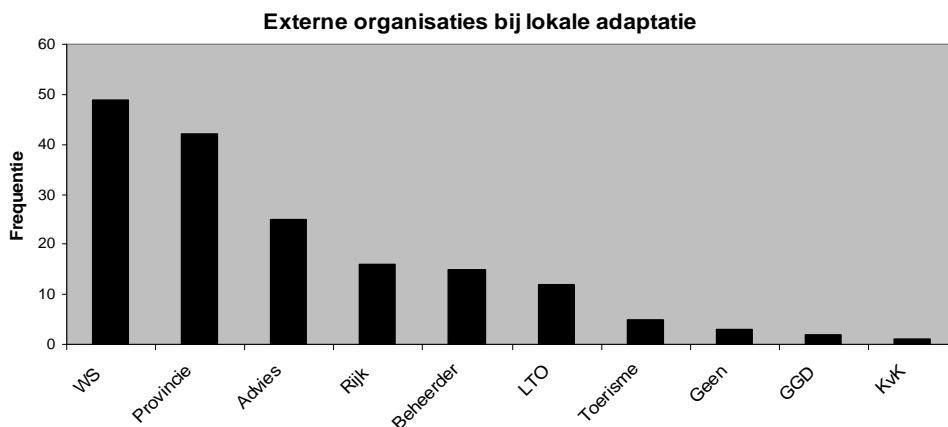
[Communicatie]

Valid Ja	17	25,4	25,4	25,4
Nee	50	74,6	74,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Veiligheid]

Valid Ja	5	7,5	7,5	7,5
Nee	62	92,5	92,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

18 Welke externe organisaties zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het beleid op klimaatadaptatie? N=67

Toelichting bij de grafiek:

WS = Waterschap

Advies = Adviesbureau/universiteit

Beheerder = Terreinbeheerder, zoals Landschap Overijssel, Natuurmonumenten

Toerisme = Toerisme/recreatie

KvK = Kamer van Koophandel

[GGD]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	2	3,0	3,0	3,0
Nee	65	97,0	97,0	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Toerisme/recreatie]

Valid Ja	5	7,5	7,5	7,5
Nee	62	92,5	92,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Waterschap]

Valid Ja	49	73,1	73,1	73,1
Nee	18	26,9	26,9	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Kamer van Koophandel]

Valid Ja	1	1,5	1,5	1,5
Nee	66	98,5	98,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Provincie]

Valid Ja	42	62,7	62,7	62,7
Nee	25	37,3	37,3	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Adviesbureau/universiteit]

Valid Ja	25	37,3	37,3	37,3
Nee	42	62,7	62,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Terenbeheerder, zoals Landschap Overijssel, Natuurmonumenten]

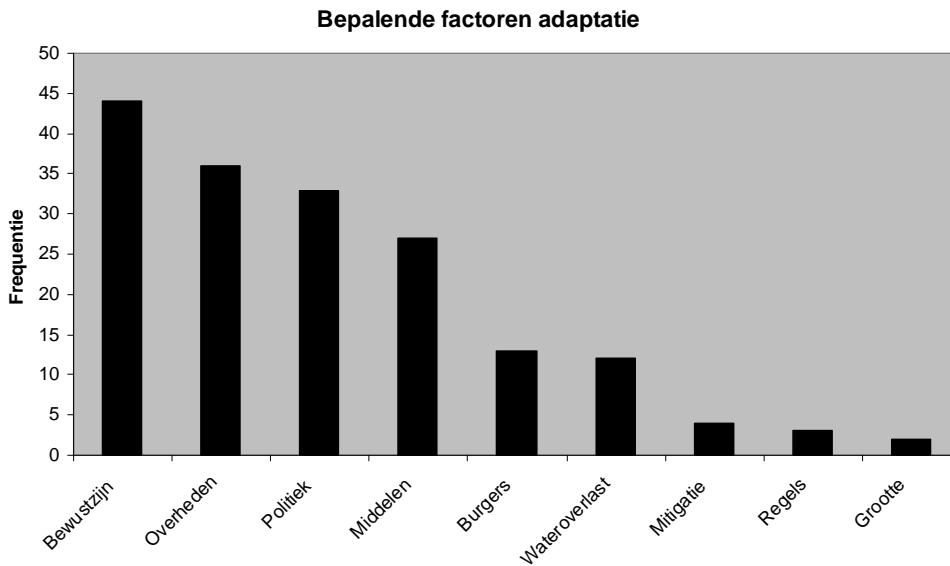
Valid Ja	15	22,4	22,4	22,4
Nee	52	77,6	77,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

Welke externe organisaties zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het beleid op klimaatadaptatie?

[Rijk]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	16	23,9	23,9	23,9
	Nee	51	76,1	76,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

19 Welke factoren vindt u het meest doorslaggevend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma? N=67

Toelichting bij de grafiek:

- Bewustzijn = Bewustzijn van klimaatrisico's
- Overheden = Samenwerking met andere overheden en partners
- Politiek = Politieke interesse
- Middelen = Voldoende middelen
- Burgers = Een actief betrokken bevolking
- Wateroverlast = Ervaring met wateroverlast
- Mitigatie = Ervaring met mitigatiebeleid
- Regels = Juridische mogelijkheden
- Grootte = Grootte van de gemeente

De factor 'relevante internationale contacten' is niet gekozen

[Voldoende middelen]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	27	40,3	40,3	40,3
	Nee	40	59,7	59,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Juridische mogelijkheden]

Valid	Ja	3	4,5	4,5	4,5
	Nee	64	95,5	95,5	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Grootte van de gemeente]

Valid	Ja	2	3,0	3,0	3,0
	Nee	65	97,0	97,0	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Relevante internationale contacten]

Valid	Nee	67	100,0	100,0	100,0
-------	-----	----	-------	-------	-------

[Samenwerking met andere overheden en partners]

Valid	Ja	36	53,7	53,7	53,7
	Nee	31	46,3	46,3	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

Welke factoren vindt u het meest doorslaggevend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?

[Politieke interesse]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	33	49,3	49,3	49,3
	Nee	34	50,7	50,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Bewustzijn van klimaatrisico's]

Valid	Ja	44	65,7	65,7	65,7
	Nee	23	34,3	34,3	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Een actief betrokken bevolking]

Valid	Ja	13	19,4	19,4	19,4
	Nee	54	80,6	80,6	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

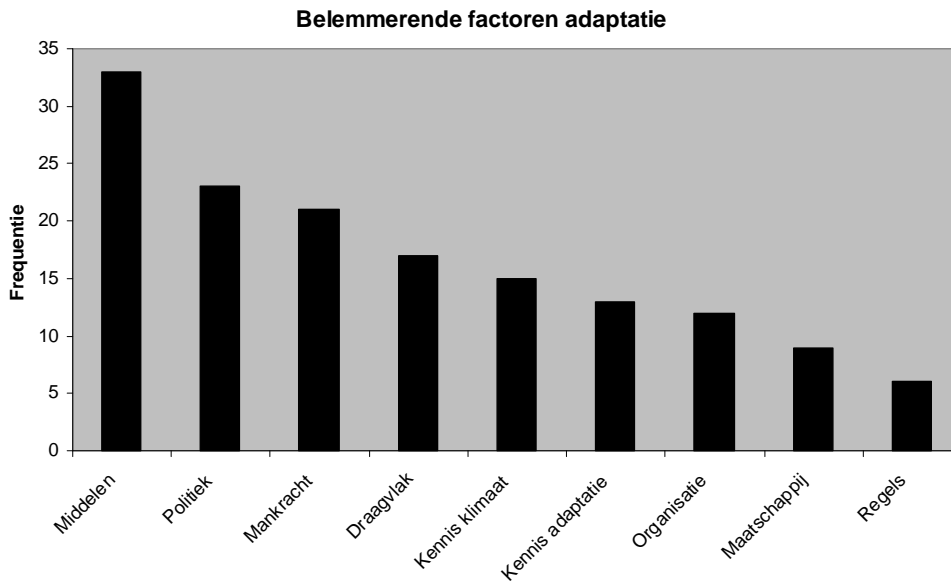
[Ervaring met mitigatiebeleid]

Valid	Ja	4	6,0	6,0	6,0
	Nee	63	94,0	94,0	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Ervaring met wateroverlast]

Valid	Ja	12	17,9	17,9	17,9
	Nee	55	82,1	82,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

Welke factoren vindt u het meest belemmerend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma? N=67

Toelichting bij de grafiek:

Middelen = Gebrek aan middelen

Politiek = Gebrek aan politieke interesse

Mankracht = Gebrek aan mankracht

Draagvlak = Gebrek aan lokaal draagvlak

Kennis klimaat = Gebrek aan kennis over de effecten van klimaatverandering

Kennis adaptatie = Gebrek aan kennis over de toepassing van adaptatiemaatregelen

Organisatie = Gebrek aan steun binnen de organisatie

Maatschappij = Gebrek aan maatschappelijke aandacht

Regels = Gebrek aan juridische mogelijkheden

[Gebrek aan middelen]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid J	33	49,3	49,3	49,3
N	34	50,7	50,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan politieke interesse]

Valid Ja	23	34,3	34,3	34,3
Nee	44	65,7	65,7	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan maatschappelijke aandacht]

Valid Ja	9	13,4	13,4	13,4
Nee	58	86,6	86,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan steun binnen de organisatie]

Valid Ja	12	17,9	17,9	17,9
Nee	55	82,1	82,1	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan kennis over de effecten van klimaatverandering]

Valid Ja	15	22,4	22,4	22,4
Nee	52	77,6	77,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

Welke factoren vindt u het meest belemmerend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?

[Gebrek aan kennis over de toepassing van adaptatiemaatregelen]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	13	19,4	19,4	19,4
	Nee	54	80,6	80,6	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan mankracht]

Valid	Ja	21	31,3	31,3	31,3
	Nee	46	68,7	68,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan juridische mogelijkheden]

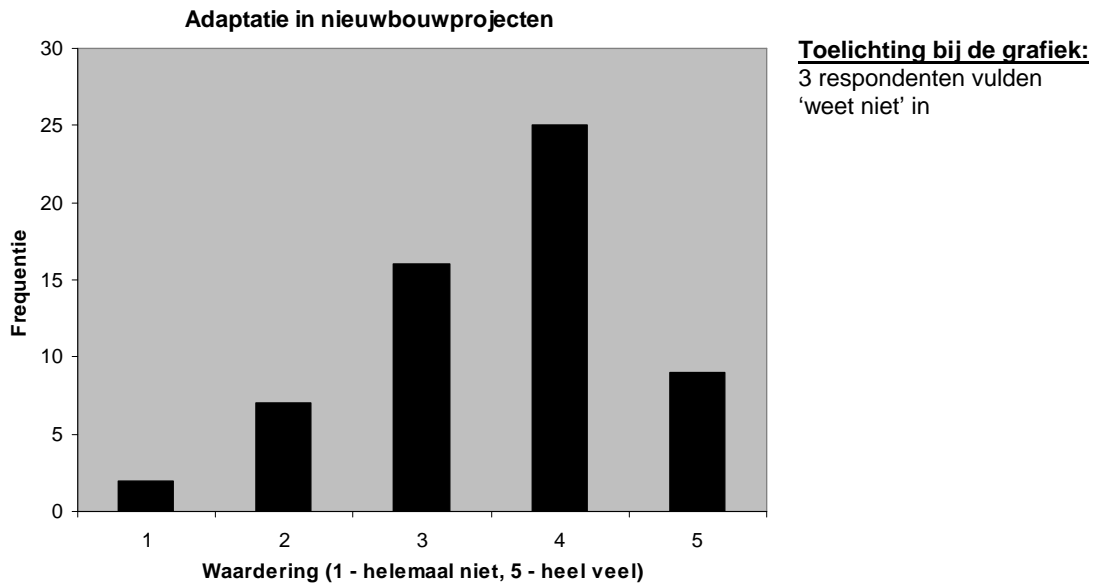
Valid	Ja	6	9,0	9,0	9,0
	Nee	61	91,0	91,0	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Gebrek aan lokaal draagvlak]

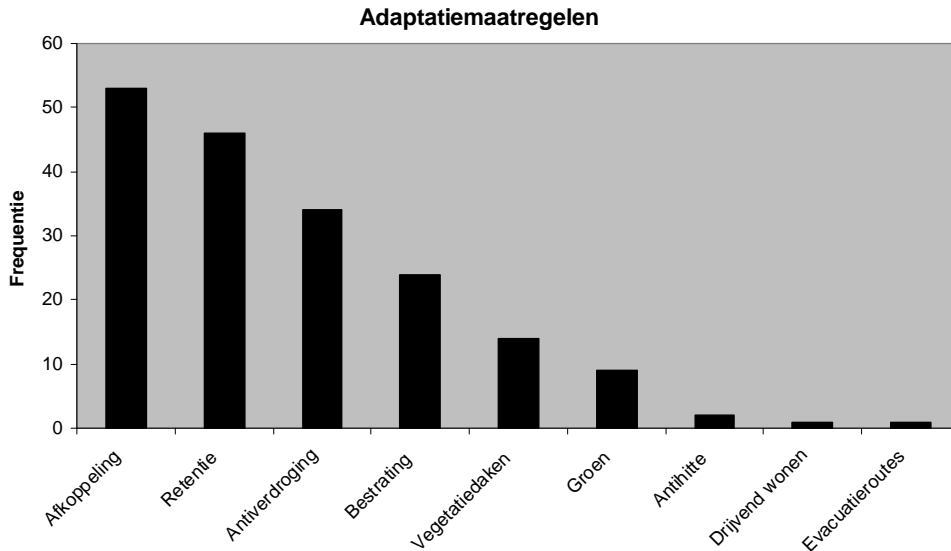
Valid	Ja	17	25,4	25,4	25,4
	Nee	50	74,6	74,6	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

21 Is klimaatadaptatie onderdeel van nieuwbouwprojecten in uw gemeente? N=62

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	2	3,0	3,2	3,2
	2	7	10,4	11,3	14,5
	3	16	23,9	25,8	40,3
	4	25	37,3	40,3	80,6
	5	9	13,4	14,5	95,2
	6 – weet niet	3	4,5	4,8	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
	Total	67	100,0		

Toelichting bij de grafiek:

Afkoppeling

Retentie= Retentiegebieden

Antiverdroging = Antiverdrogingsmaatregelen, door water zo lang mogelijk vast te houden

Bestrating = Waterdoorlatende bestrating

Vegetatiedaken = Vegetatiedaken die voor koeling zorgen

Groen = Openbaar groen dat tegen hogere temperaturen bestand is

Anthitte = Antihittemaatregelen, zoals zwemgelegenheid in de wijk

Drijvend wonen = Drijvend wonen in overstromingsgevoelige delen

Evacuatie routes = Verhoogd aangelegde evacuatie routes in overstromingsgevoelige delen

[Afkoppeling]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	53	79,1	79,1	79,1
Nee	14	20,9	20,9	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Antiverdrogingsmaatregelen, door water zo lang mogelijk vast te houden]

Valid Ja	34	50,7	50,7	50,7
Nee	33	49,3	49,3	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Retentiegebieden]

Valid Ja	46	68,7	68,7	68,7
Nee	21	31,3	31,3	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Waterdoorlatende bestrating]

Valid Ja	24	35,8	35,8	35,8
Nee	43	64,2	64,2	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Antihittemaatregelen, zoals zwemgelegenheid in de wijk]

Valid Ja	2	3,0	3,0	3,0
Nee	65	97,0	97,0	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Drijvend wonen in overstromingsgevoelige delen]

Valid Ja	1	1,5	1,5	1,5
Nee	66	98,5	98,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

Welke adaptatiemaatregelen worden hierbij toegepast?

[Verhoogd aangelegde evacuatie routes in overstromingsgevoelige delen]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	1	1,5	1,5	1,5
	Nee	66	98,5	98,5	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Vegetatiedaken die voor koeling zorgen]

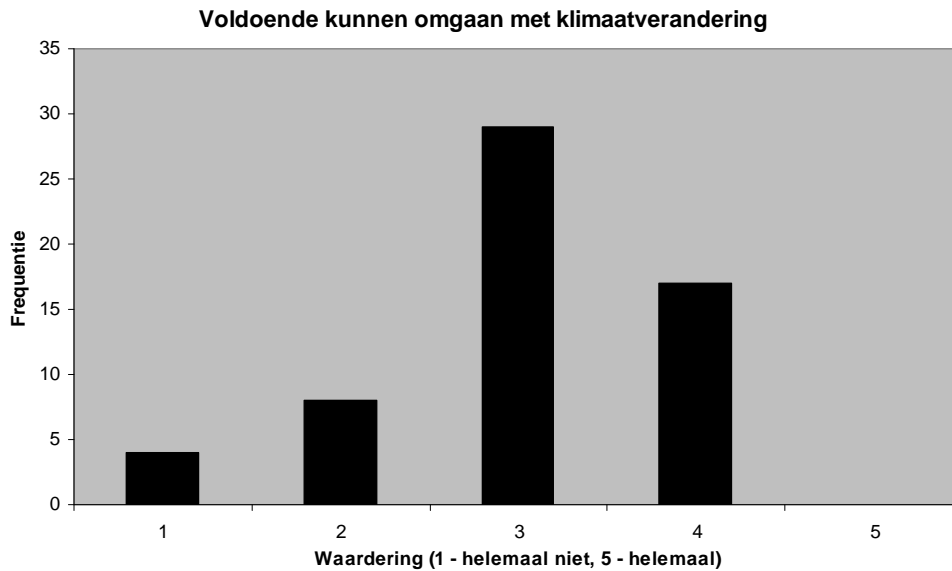
Valid	Ja	14	20,9	20,9	20,9
	Nee	53	79,1	79,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Openbaar groen dat tegen hogere temperaturen bestand is]

Valid	Ja	9	13,4	13,4	13,4
	Nee	58	86,6	86,6	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

23 Welke adaptatiemaatregelen zou u het liefst doorvoeren in uw gemeente? N=0

24 Klimaatverandering betekent veel onzekerheid. Daarmee omgaan vraagt een flexibele, innoverende overheid. Denkt u dat uw gemeente voldoende in staat is om om te gaan met klimaatverandering? N=62

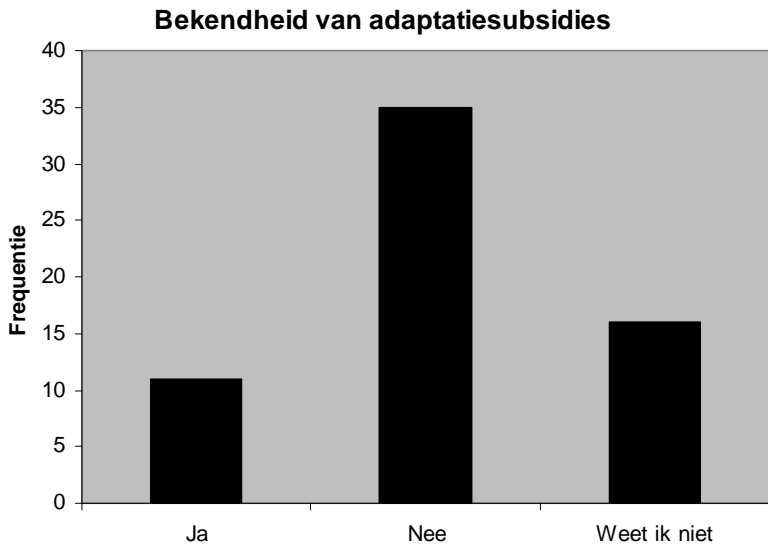

Toelichting bij de grafiek:

4 respondenten vulden 'weet niet' in

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	4	6,0	6,5	6,5
	2	8	11,9	12,9	19,4
	3	29	43,3	46,8	66,1
	4	17	25,4	27,4	93,5
	6 – weet niet	4	6,0	6,5	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
	Total	67	100,0		

25 Bent u bekend met subsidies voor klimaatadaptatie? N=62

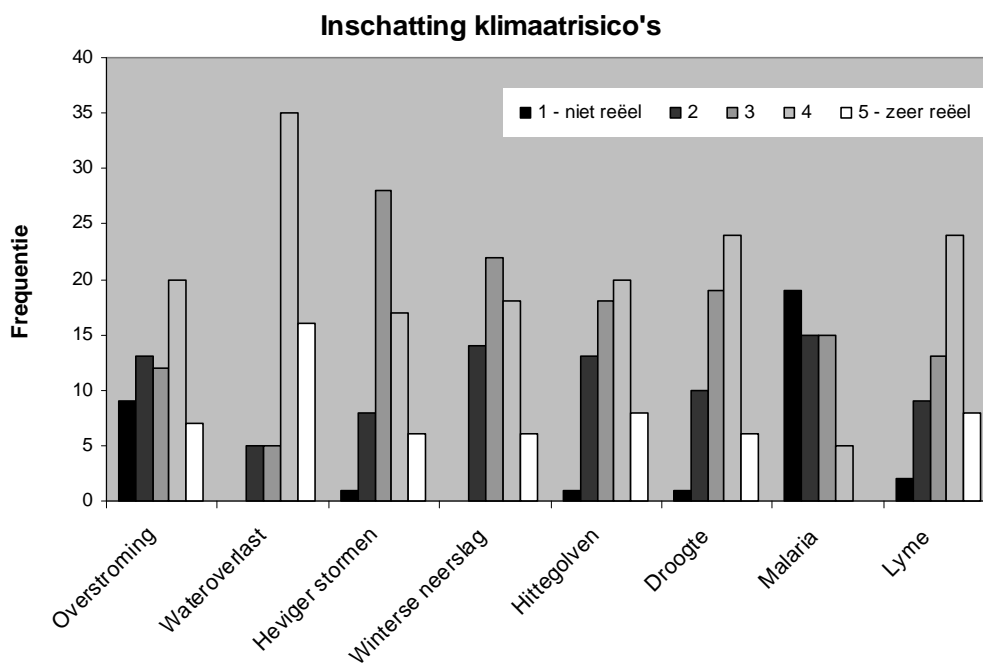

Toelichting bij de grafiek:
 Bij 'Ja' is gevraagd naar deze subsidie(gever)s. De verschillende antwoorden zijn weer-geven in Bijlage 2.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Weet niet	16	23,9	25,8	25,8
	Nee	35	52,2	56,5	82,3
	Ja	11	16,4	17,7	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

Deel 5: Risicobeoordeling

26 Hoe reëel vindt u de toename van de kans op de volgende klimaatrisico's voor uw gemeente? N=62

Toelichting bij de grafiek:

Overstroming = Overstroming door oppervlaktewater

Wateroverlast = Wateroverlast door hoosbui

Lyme = Ziekte van Lyme

[Overstroming (door oppervlaktewater)]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	9	13,4	14,5	14,5
	2	13	19,4	21,0	35,5
	3	12	17,9	19,4	54,8
	4	20	29,9	32,3	87,1
	5	7	10,4	11,3	98,4
	6 – weet niet	1	1,5	1,6	100,0
Total		62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

Hoe reëel vindt u de toename van de kans op de volgende klimaatrisico's voor uw gemeente?

[Wateroverlast (door hoosbui)]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2	5	7,5	8,1	8,1
	3	5	7,5	8,1	16,1
	4	35	52,2	56,5	72,6
	5	16	23,9	25,8	98,4
	6 – weet niet	1	1,5	1,6	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[Heviger stormen]

Valid	1	1	1,5	1,6	1,6
	2	8	11,9	12,9	14,5
	3	28	41,8	45,2	59,7
	4	17	25,4	27,4	87,1
	5	6	9,0	9,7	96,8
	6 – weet niet	2	3,0	3,2	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[Winterse neerslag]

Valid	2	14	20,9	22,6	22,6
	3	22	32,8	35,5	58,1
	4	18	26,9	29,0	87,1
	5	6	9,0	9,7	96,8
	6 – weet niet	2	3,0	3,2	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[Hittegolven]

Valid	1	1	1,5	1,6	1,6
	2	13	19,4	21,0	22,6
	3	18	26,9	29,0	51,6
	4	20	29,9	32,3	83,9
	5	8	11,9	12,9	96,8
	6 – weet niet	2	3,0	3,2	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[Droogte]

Valid	1	1	1,5	1,6	1,6
	2	10	14,9	16,1	17,7
	3	19	28,4	30,6	48,4
	4	24	35,8	38,7	87,1
	5	6	9,0	9,7	96,8
	6 – weet niet	2	3,0	3,2	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

Hoe reëel vindt u de toename van de kans op de volgende klimaatrisico's voor uw gemeente?

[Malaria]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	19	28,4	30,6	30,6
	2	15	22,4	24,2	54,8
	3	15	22,4	24,2	79,0
	4	5	7,5	8,1	87,1
	6 – weet niet	8	11,9	12,9	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

[Ziekte van Lyme]

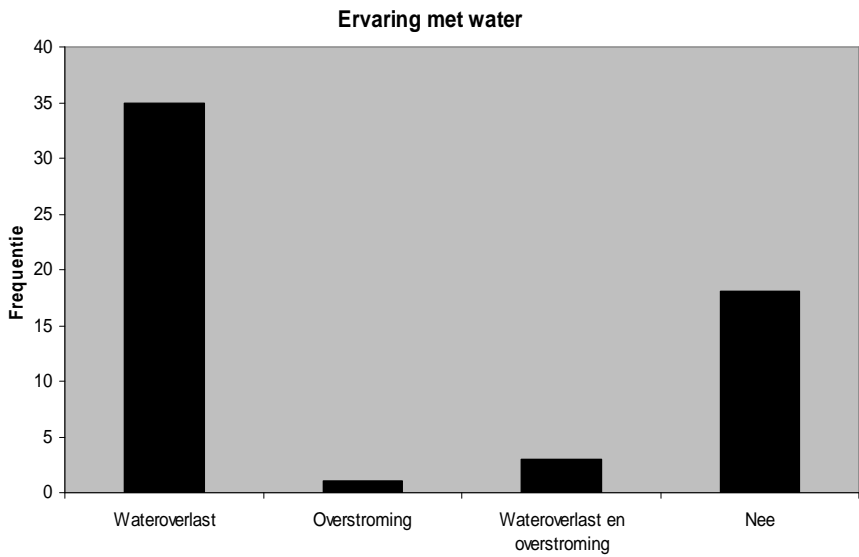
Valid	1	2	3,0	3,2	3,2
	2	9	13,4	14,5	17,7
	3	13	19,4	21,0	38,7
	4	24	35,8	38,7	77,4
	5	8	11,9	12,9	90,3
	6 – weet niet	6	9,0	9,7	100,0
Total		62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

27 Welke gebieden binnen uw gemeente lopen risico op wateroverlast? N=0

28 Welke gebieden binnen uw gemeente lopen risico op overstroming? N=0

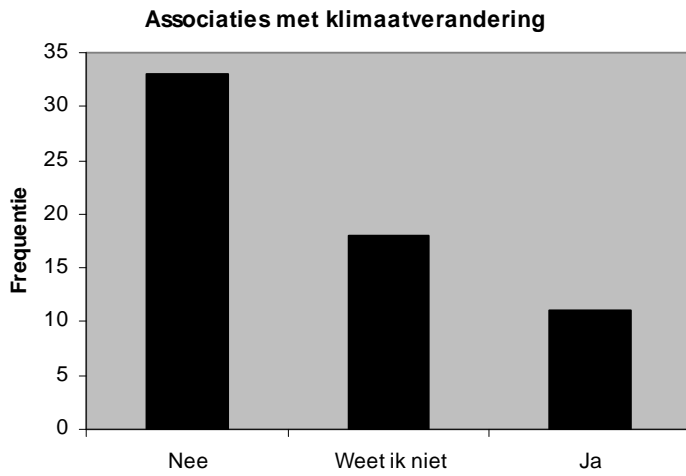
29 Is uw gemeente in de laatste tien jaar getroffen door wateroverlast of overstroming?
N=62

Toelichting bij de grafiek:
5 respondenten vulden 'weet niet' in

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5	7,5	7,5	7,5
Wateroverlast	35	52,2	52,2	59,7
Overstroming	1	1,5	1,5	61,2
Wateroverlast en overstroming	3	4,5	4,5	65,7
Nee	18	26,9	26,9	92,5
Weet ik niet	5	7,5	7,5	100,0
Total	67	100,0	100,0	

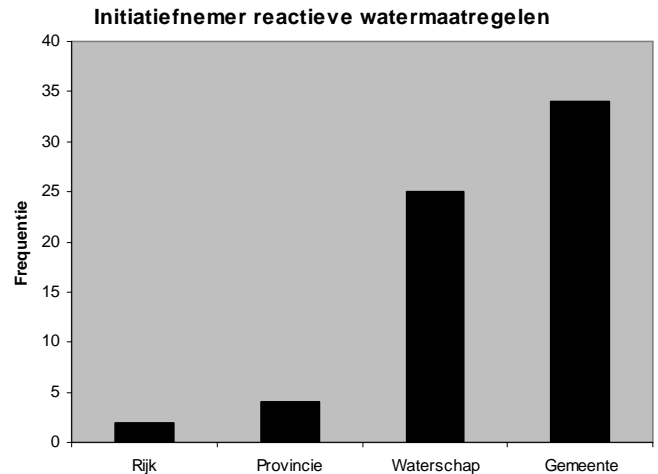
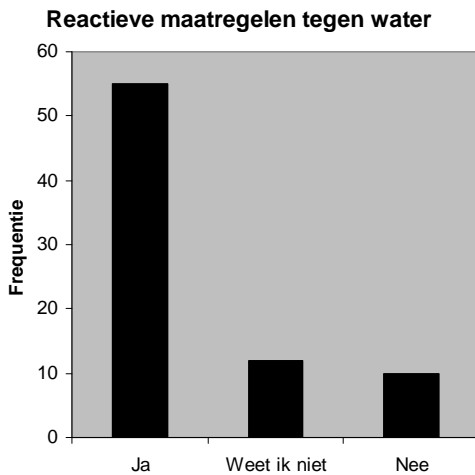
30 Is deze wateroverlast of overstroming in verband gebracht met klimaatverandering?
 N=62

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5	7,5	7,5	7,5
Nee	11	16,4	16,4	23,9
Weet ik niet	33	49,3	49,3	73,1
Ja	18	26,9	26,9	100,0
Total	67	100,0	100,0	

31 Zijn er extra maatregelen genomen om de kans op herhaling van deze wateroverlast of overstroming te beperken? N=67

In het geval van 'Ja' is actie ondernomen door de partijen in de rechter grafiek

[Ja, door het Rijk]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	2	3,0	3,0	3,0
	Nee	65	97,0	97,0	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Ja, door de provincie]

Valid	Ja	4	6,0	6,0	6,0
	Nee	63	94,0	94,0	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Ja, door het waterschap]

Valid	Ja	25	37,3	37,3	37,3
	Nee	42	62,7	62,7	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Ja, door de gemeente]

Valid	Ja	34	50,7	50,7	50,7
	Nee	33	49,3	49,3	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

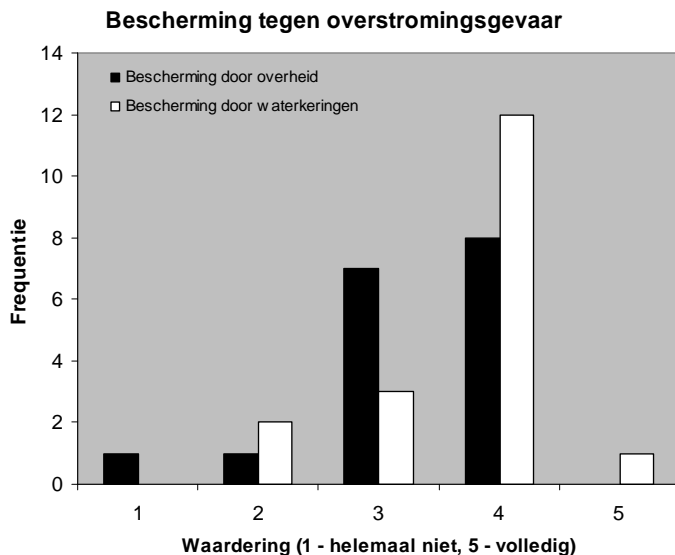
[Nee]

Valid	Ja	10	14,9	14,9	14,9
	Nee	57	85,1	85,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

[Weet ik niet]

Valid	Ja	12	17,9	17,9	17,9
	Nee	55	82,1	82,1	100,0
	Total	67	100,0	100,0	

32 In hoeverre vindt u de burgers in uw gemeente beschermd door de overheid tegen overstromingsgevaar? In hoeverre vindt u de burgers in uw gemeente beschermd door waterkeringen tegen overstromingsgevaar? N=23

Toelichting bij de grafiek:
6 resp. 5 respondenten vulden 'weet niet' in

[In hoeverre vindt u de burgers in uw gemeente beschermd door de overheid tegen overstromingsgevaar?*

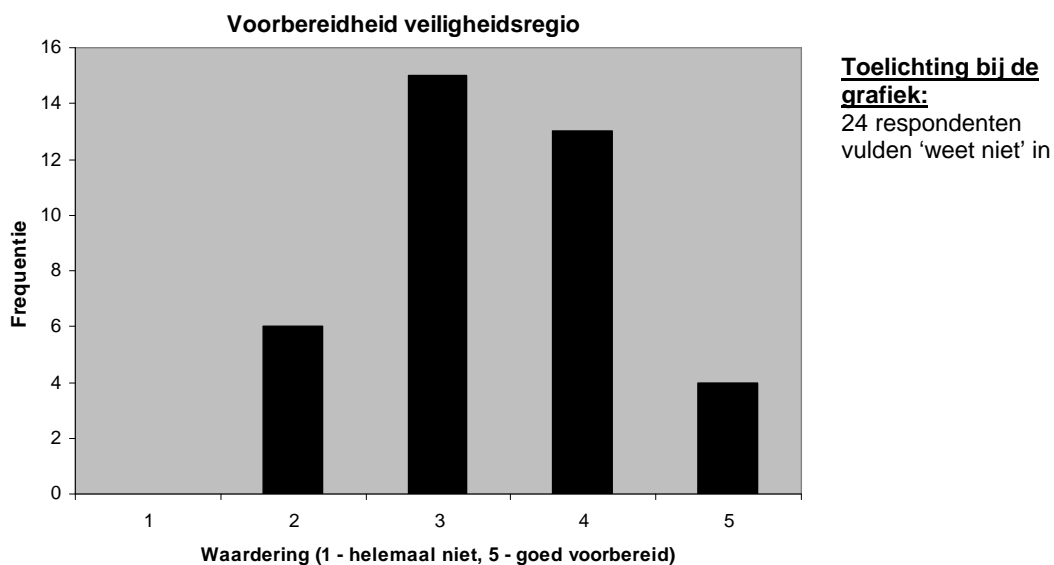
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	1	1,5	4,3	4,3
	2	1	1,5	4,3	8,7
	3	7	10,4	30,4	39,1
	4	8	11,9	34,8	73,9
	6 – weet niet	6	9,0	26,1	100,0
	Total	23	34,3	100,0	
Missing	System	44	65,7		
	Total	67	100,0		

[In hoeverre vindt u de burgers in uw gemeente beschermd door waterkeringen tegen overstromingsgevaar?]**]

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2	2	3,0	8,7	8,7
	3	3	4,5	13,0	21,7
	4	12	17,9	52,2	73,9
	5	1	1,5	4,3	78,3
	6 – weet niet	5	7,5	21,7	100,0
	Total	23	34,3	100,0	
Missing	System	44	65,7		
	Total	67	100,0		

Deel 6: Rampenbestrijding

- 33 Acht u de rampenbestrijding in uw veiligheidsregio* voldoende voorbereid op een klimatologische ramp, zoals een overstroming of hittegolf? N=62

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2	6	9,0	9,7	9,7
	3	15	22,4	24,2	33,9
	4	13	19,4	21,0	54,8
	5	4	6,0	6,5	61,3
	6 – weet niet	24	35,8	38,7	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
	Total	67	100,0		

34 Welke maatschappelijke organisaties zijn betrokken bij het bestrijden van een (klimaat)ramp in uw gemeente? N=67

[EHBO]

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	7	10,4	10,4	10,4
Nee	60	89,6	89,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Milieudefensie]

Valid Ja	2	3,0	3,0	3,0
Nee	65	97,0	97,0	100,0
Total	67	100,0	100,0	

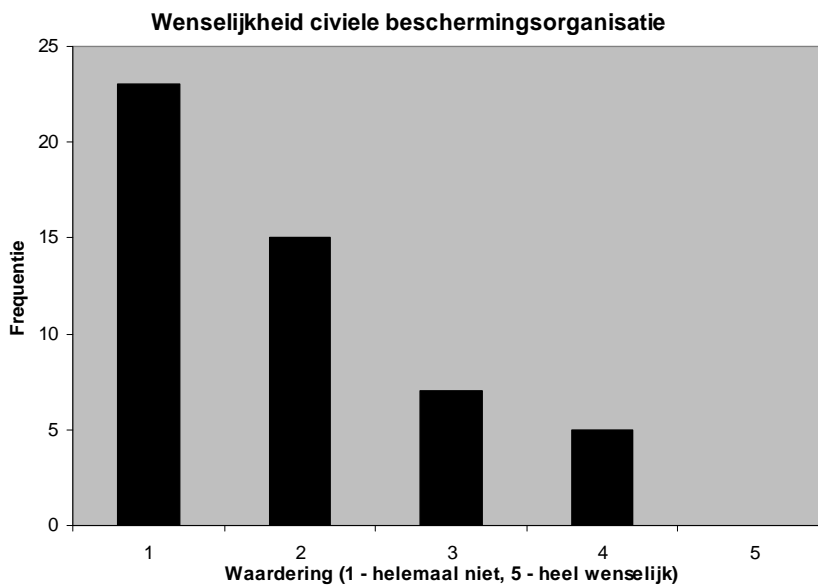
[Dijkleger]

Valid Ja	9	13,4	13,4	13,4
Nee	58	86,6	86,6	100,0
Total	67	100,0	100,0	

[Hulpdiensten (politie, brandweer, ambulance)]

Valid Ja	52	77,6	77,6	77,6
Nee	15	22,4	22,4	100,0
Total	67	100,0	100,0	

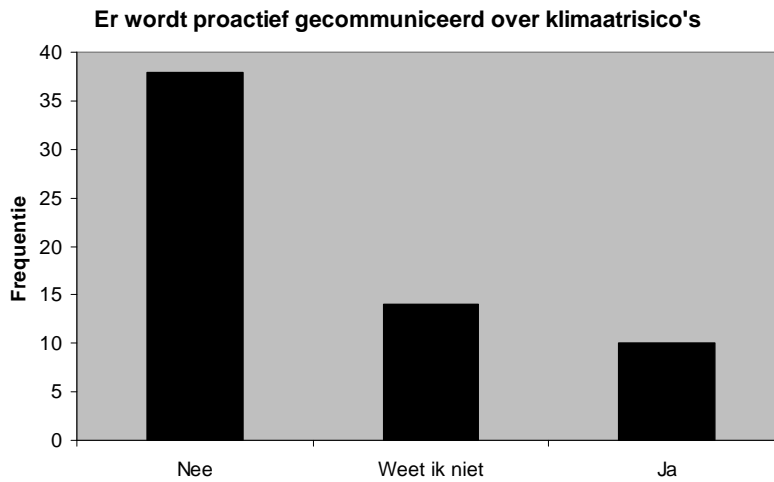
35 Zou u het wenselijk vinden dat er vanwege de risico's van klimaatverandering weer een civiele beschermingsorganisatie van burgers zou worden opgericht (zoals de Bescherming Burgerbevolking tijdens de Koude Oorlog)? N=62

Toelichting bij grafiek: 12 respondenten vulden 'weet niet' in

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	23	34,3	37,1	37,1
	2	15	22,4	24,2	61,3
	3	7	10,4	11,3	72,6
	4	5	7,5	8,1	80,6
	6 – weet niet	12	17,9	19,4	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
	Total	67	100,0		

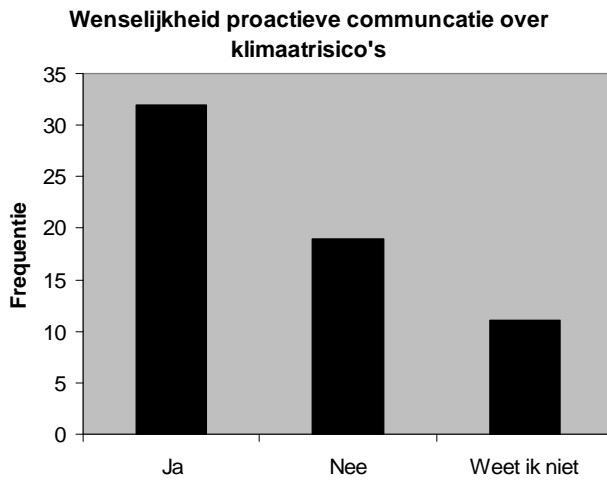
36 Informeert uw gemeente haar burgers proactief over de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering? N=62

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	10	14,9	16,1	16,1
	Nee	38	56,7	61,3	77,4
	Weet ik niet	14	20,9	22,6	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

37 Vindt u het wenselijk dat uw gemeente haar burgers proactief informeert over de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering? N=62

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	32	47,8	51,6	51,6
	Nee	19	28,4	30,6	82,3
	Weet ik niet	11	16,4	17,7	100,0
	Total	62	92,5	100,0	
Missing	System	5	7,5		
Total		67	100,0		

Deel 7: Afsluiting

- 38 Hebt u nog vragen of opmerkingen over de vragenlijst, het onderzoek of over klimaatverandering? N=15

Van dit invulveld hebben 15 respondenten gebruik gemaakt. We verwijzen u naar de bijlage voor een volledig overzicht van deze opmerkingen.

5 VOORLOPIGE ANALYSE VAN DE RESULTATEN

5.1 Conclusies

Achtergrond van de respondent. De respons is afkomstig van een gemêleerd gezelschap afkomstig uit grote, middelgrote en kleine gemeenten en vanuit drie beleidssectoren. De respondenten werken bij afdelingen die namen hebben als beleid, RO of openbare ruimte, milieu en soms duurzaamheid. De respondenten zijn over het algemeen beleidsmedewerker of beleidsadviseur, soms afdelingshoofd.

Klimaatverandering. Op een schaal van 1 tot 5 wordt klimaatverandering als een redelijk tot heel belangrijk beleidsprobleem gewaardeerd. Men vindt het minder een urgent probleem. Op de vraag naar de rol van de overheden en private sector noemt het overgrote deel van de respondenten de rol van de nationale overheid als heel belangrijk. De rollen van de gemeente, het waterschap en de provincie worden lager gewaardeerd. De rol van de private sector wordt heel verschillend gewaardeerd, variërend van een 1 tot een 5, met een lichte uitschieter op 4.

Klimaatmitigatie. Als beleidsstrategie wordt klimaatmitigatie als redelijk tot belangrijk gescoord. Het wordt minder als urgent gewaardeerd. Het mitigatiebeleid wordt niet erg hoog geacht: het krijgt gemiddeld een zesplus. Er is zelfs ook twee maal een 2 gegeven. Bij de mate van betrokkenheid bij het mitigatiebeleid blijken water en milieu het meest betrokken en Economische Zaken (EZ) het minst. Ruimtelijke ordening (RO) scoort hier tussenin. Over het algemeen is milieu de trekker van het mitigatiebeleid. Als er een coördinator voor mitigatiebeleid aanwezig is, dan is deze overwegend werkzaam bij milieu. Als initiator voor het huidige mitigatiebeleid scoren vooral de wethouder milieu en de ambtelijke organisatie hoog. Belangrijkste informatiebronnen over klimaatverandering blijken de media en rijks- en provinciale documenten. De ondervraagde gemeenten nemen nauwelijks deel aan internationale en nationale projecten over klimaatverandering –aan conferenties wordt nog wel eens deelgenomen.

Klimaatadaptatie. Als beleidsstrategie vindt het merendeel van de respondenten klimaatadaptatie redelijk belangrijk (4), maar op mate van urgentie wordt het duidelijk minder hoog gewaardeerd. Van de respondenten geeft 69% aan dat de gemeente adaptatiebeleid voert. De aanleiding om dit beleid op te stellen was ervaring met wateroverlast of overstroming, een “logische” vervolgstap na beleidsontwikkelingen als WB21 of het activisme van de hogere overheden. Bij het adaptatiebeleid zijn de provincie en het waterschap als belangrijkste externe organisaties betrokken, gevolgd door adviesbureaus. als bepalende factoren voor adaptatiebeleid scoren bewustzijn (van klimaatrisico’s),

samenwerking (met andere overheden en partners) en politieke interesse het hoogst. Belemmerend zijn gebrek aan middelen, politieke interesse en mankracht. Adaptatie in nieuwbouwprojecten scoort gemiddeld een 4, maar er zijn ook respondenten die hier een 1 invullen. Deze adaptatie bestaat hoofdzakelijk uit afkoppeling, het aanleggen van retentiegebieden en het nemen van antiverdrogingsmaatregelen. Op de vraag naar de mate van *preparedness* wordt opvallend gescoord: men vult hier gemiddeld een 3 in (op een vijfpuntsschaal). De respondenten blijken in de meerderheid niet bekend met subsidies voor klimaatadaptatie.

Risicobeoordeling. Klimaatverandering brengt risico's met zich mee. De respondenten blijken vooral wateroverlast, ziekte van Lyme, droogte, hittegolven en overstroming hoog te scoren (4). Heviger stormen en winterse neerslag worden minder reëel overstroming geacht (3). Van de 62 gaven 35 aan dat de gemeente de laatste tien jaar wel eens is getroffen door wateroverlast. Deze wateroverlast is meestal (53%) niet geassocieerd met klimaatverandering, maar in een deel van de gevallen wel (18%). Achterfa zijn in het meerderdeel van de gevallen (67%) maatregelen genomen om wateroverlast in de toekomst te voorkomen. Het was meestal de gemeente die deze maatregelen nam, of anders het waterschap. De provincie en het rijk vervulden hier een minimale rol. Een deel van de respondenten (23) vulden de vraag in over overstromingsbescherming. Fysieke bescherming door waterkeringen wordt als een 4 gewaardeerd (vijfpuntsschaal), terwijl de bescherming door de overheid lager scoort (3,5).

Rampenbestrijding. Op een vraag over de mate van *preparedness* van de veiligheidsregio vulde de meerderheid van de respondenten 'weet niet' in. Het deel dat wel op de vijfpuntsschaal invulde, scoorde gemiddeld een 3. Bij het bestrijden van een (klimaat)ramp worden de hulpdiensten door bijna iedereen ingevuld. Op afstand worden de hulpdiensten gevolgd door het Rode Kruis en –waar aanwezig– het Dijkleger. Om met het oog op de risico's van klimaatverandering een civiele beschermingsorganisatie op te richten (zoals de Bescherming Burgerbevolking ten tijde van de Koude Oorlog) wordt slecht ontvangen: de meerderheid vult hier een 1 in. De gemeente blijkt haar burgers overwegend (61%) niet proactief te informeren over de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering, terwijl de respondenten aangeven dit wel wenselijk te vinden (52%).

Afsluiting. Van het invulveld op het einde maakten vijftien respondenten gebruik. Een deel van de opmerkingen gaan over de vragenlijst: men vindt dat er te weinig ruimte voor nuance, de toonzetting te negatief of de vragen te abstract, ter ver van de praktijk. Een deel blijkt moeite te hebben gehad met het invullen omdat men niet alles wist, omdat men alleen de eigen vakdiscipline beheerst of omdat duidelijke definities ontbraken. Een enkeling vindt het "toch wel een goede vragenlijst" of wenst de resultaten te ontvangen.

5.2 *Vervolanalyse*

Als vervolg gaan we ‘dieper’ de data is en gaan we dwarsverbanden leggen, die niet direct naar voren komen uit de bovenstaande data. We gaan onder andere een aantal van onze hypothesen testen. Deze aannames zijn:

- De percepties van het belang en de urgentie van klimaatadaptatie zijn verschillend per betrokken beleidsveld (milieu, water en RO)
- Adaptatie is meer waarschijnlijk wanneer mitigatie is inmiddels voldoende ingebed
- Gemeenten die verhoogd risico lopen zijn niet eerder geneigd adaptatiemaatregelen te nemen dan niet-verhoogd-risico-lopende gemeenten
- Grote gemeenten zijn eerder geneigd adaptatiemaatregelen te nemen dan kleine gemeenten

Verder gaan we een specifiek aantal –potentieel causale- relaties testen:

- Verband percepties en grootte van de gemeente
- Verband risicoperceptie en fysiek risico
- Verband beleidssector en percepties risico en belangrijkheid/urgentie adaptatie
- Verband grootte gemeente en waarschijnlijkheid adaptatieprogramma

De resultaten van deze ‘diepere’ analyse zullen in het volgend rapport aan de orde komen.

BIJLAGE 1 VRAGENLIJST

Klimaatbeleid in Overijssel

Het klimaat verandert: we krijgen te maken met een hogere gemiddelde temperatuur, er zullen grotere hoeveelheden neerslag vallen, de zeespiegel stijgt en er zullen vaker hittegolven voorkomen. Deze vragenlijst is onderdeel van een onderzoek door Universiteit Twente naar klimaatbeleid in Overijssel. Het onderzoek, in een opdracht van de waterschappen Groot Salland en Regge en Dinkel, valt onder het INTERREG IVB project WAVE, waarin de waterschappen met partners uit Frankrijk, Engeland, Duitsland en België samenwerken aan de realisatie van klimaatbestendig regionaal waterbeheer. Meer informatie over het WAVE-project vindt u op: <http://www.waveproject.eu>. Ook de provincie Overijssel participeert in het WAVE-project en heeft tevens vanuit de adaptatieparagraaf in de omgevingsvisie belang bij de resultaten van deze vragenlijst.

Het invullen van de vragenlijst zal ongeveer 15 minuten van uw tijd in beslag nemen. De onderzoeksresultaten zullen zo worden gepresenteerd dat de resultaten niet tot individuele antwoorden te herleiden zijn. De resultaten van dit onderzoek vormen de basis voor een rapport over klimaatadaptatie in de provincie Overijssel, dat we u zullen toesturen. Tevens zijn de resultaten input voor twee workshops die we in 2011 organiseren. Daarvoor zult u een uitnodiging zult ontvangen.

Mocht u vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van het onderzoek of de vragenlijst, dan kunt u contact opnemen met Maya van den Berg, per e-mail: m.m.vandenberg@utwente.nl, of via telefoonnummer 053 4893731.

Hartelijk dank voor uw bijdrage aan dit onderzoek.

Deel 1: Achtergrond van de respondent

- 1 Bij welke gemeente bent u werkzaam?
- 2 Bij welke (sub)afdeling bent u werkzaam?
- 3 Wat is uw functie?

Deel 2: Klimaatverandering

- 4 Vindt u klimaatverandering als beleidsprobleem...
[belangrijk]?
[urgent]?

- 5 Hoe belangrijk vindt u de rol van de volgende instanties in ons land om de samenleving voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering?
- [Rijk]
  - [Provincie]
  - [Waterschap]
  - [Gemeente]
  - [Private sector]
  - [Anders]

Deel 3: Klimaatmitigatie

Om onze invloed op de veranderingen in het klimaat te verzachten (te 'mitigeren'), zijn er allerlei besparingsmaatregelen denkbaar. Van spaarlampen en elektrische scooters tot dakisolatie en minder vlees eten. Het gemeentelijk klimaatbeleid is traditioneel opgezet volgens deze principes. Voorbeelden van gemeentelijke mitigatiemaatregelen zijn straatverlichting door LED, een wagenpark op aardgas en groene stroom. Mitigatiebeleid is beleid dat gericht is op energiebesparing, een duurzame energiehuishouding en het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen.

Dit blok gaat in op hoe het mitigatiebeleid in uw gemeente is georganiseerd.

- 6 Vindt u klimaatmitigatie als beleidsprobleem...
- [belangrijk?]
  - [urgent?]
- 7 Welk rapportcijfer geeft u het mitigatiebeleid van uw gemeente?
- 8 Het realiseren van mitigatiebeleid vraagt om inzet van verschillende beleidsvelden. Hoe zou u de betrokkenheid typeren van de (sub)afdelingen die hier binnen uw gemeente uitvoering aan geven?
- [Ruimtelijke Ordening]
  - [Milieu]
  - [Water/Riolering]
  - [Economische Zaken]
  - [Anders]
- 9 Welke (sub)afdeling is trekker van het mitigatiebeleid in uw gemeente?
- 10 Is er een coördinator voor mitigatiebeleid binnen uw gemeente?
- 11 Wie was initiator achter het huidige mitigatiebeleid in uw gemeente?
- 12 Wat zijn uw belangrijkste informatiebronnen over de gevolgen van klimaatverandering?
- 13 Hoe vaak neemt uw gemeente deel aan kennisuitwisseling over klimaatverandering?

- [Conferenties]
- [Nationale projecten]
- [Internationale projecten]
- [Anders]

Deel 4: Klimaatadaptatie

Dat het klimaat zal veranderen door menselijk toedoen, staat inmiddels vast. Ook is duidelijk dat het klimaat hoe dan ook zal gaan veranderen. Het internationale klimaatpanel van de Verenigde Naties (IPCC) geeft daarom aan dat we ons moeten aanpassen (het 'adapteren') aan de effecten van het veranderende klimaat. Dit is een nieuwe dimensie in het gemeentelijk klimaatbeleid. Voorbeelden van gemeentelijke adaptatiemaatregelen zijn de 'harde' technische maatregelen tegen hitte (extra groen in de stad) of meer neerslag (retentie) en de 'zachte' beleidsmaatregelen zoals voorlichting en regelgeving. Adaptatiebeleid is beleid dat gericht is op het omgaan met grotere hoeveelheden neerslag en meer hitte -en alle afgeleide effecten van deze veranderingen, zoals droogte en malaria.

Dit blok gaat in op klimaatadaptatie en hoe dat in uw gemeente is georganiseerd.

- 14 Wat vindt u van klimaatadaptatie als beleidsstrategie?
[belangrijk?]
[urgent?]
- 15 Voert uw gemeente specifiek beleid om zich aan te passen aan de effecten van de huidige, door de mens veroorzaakte klimaatverandering (adaptatiebeleid)?
- 16 Wat was de aanleiding om dit adaptatiebeleid op te stellen?
- 17 Welke (sub)afdelingen zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het adaptatiebeleid?
- 18 Welke externe organisaties zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het beleid op klimaatadaptatie?
- 19 Welke factoren vindt u het meest doorslaggevend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?
- 20 Welke factoren vindt u het meest belemmerend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?
- 21 Is klimaatadaptatie onderdeel van nieuwbouwprojecten in uw gemeente?
- 22 Welke adaptatiemaatregelen worden hierbij toegepast?
- 23 Welke adaptatiemaatregelen zou u het liefst doorvoeren in uw gemeente?
- 24 Klimaatverandering betekent veel onzekerheid. Daarmee omgaan vraagt een flexibele, innoverende overheid. Denkt u dat uw gemeente voldoende in staat is om om te gaan met klimaatverandering?

25 Bent u bekend met subsidies voor klimaatadaptatie?

Deel 5: Risicobeoordeling

De huidige klimaatverandering betekent een grotere kans op weersextremen, van zomerse hoosbuien en winterse neerslag tot hittegolven. Deze primaire effecten brengen allerlei afgeleide effecten met zich mee, zoals een verandering in de biodiversiteit en een grotere kans op overstroming en wateroverlast.

In dit blok willen we graag van u weten hoe u deze klimaatrisico's beoordeelt.

26 Hoe reëel vindt u de toename van de kans op de volgende klimaatrisico's voor uw gemeente?

[Overstroming (door oppervlaktewater)]

[Wateroverlast (door hoosbui)]

[Heviger stormen]

[Winterse neerslag]

[Hittegolven]

[Droogte]

[Malaria]

[Ziekte van Lyme]

27 Welke gebieden binnen uw gemeente lopen risico op wateroverlast*?

[Buitendijks gebied]

[Landelijk gebied]

[Bewoond gebied]

[Bewoond en landelijk gebied]

*) Wij bedoelen met wateroverlast de hinder die wordt veroorzaakt door de combinatie van extreme hoeveelheden neerslag en onvoldoende afwateringcapaciteit ('water op straat' is een voorbeeld)

28 Welke gebieden binnen uw gemeente lopen risico op overstroming*?

[Buitendijks gebied]

[Landelijk gebied]

[Bewoond gebied]

[Bewoond en landelijk gebied]

*) Wij bedoelen met 'overstroming' de hinder die wordt veroorzaakt door de combinatie van hoge waterstanden en onvoldoende keringcapaciteit, bijvoorbeeld vanwege een dijkdoorbraak.

29 Is uw gemeente in de laatste tien jaar getroffen door wateroverlast of overstroming?

30 Is deze wateroverlast of overstroming in verband gebracht met klimaatverandering?

- 31 Zijn er extra maatregelen genomen om de kans op herhaling van deze wateroverlast of overstroming te beperken?
- 32 In hoeverre vindt u de burgers in uw gemeente beschermd door ...
de overheid tegen overstromingsgevaar?
waterkeringen tegen overstromingsgevaar?
*) We bedoelen hier de 'zachte' beleidsmatige bescherming, bijvoorbeeld vanwege een regelmatig geactualiseerd evacuatieplan of effectieve risicocommunicatie.
**) We bedoelen hier de 'harde' fysieke bescherming, bijvoorbeeld door dijken of een stuw

Deel 6: Rampenbestrijding

Klimaatverandering kan de kans op klimatologische rampen –zoals een overstroming of hittegolf- vergroten. Daarom gaan wij in dit laatste deel in op de rampenbestrijding in uw gemeente.

- 33 Acht u de rampenbestrijding in uw veiligheidsregio* voldoende voorbereid op een klimatologische ramp, zoals een overstroming of hittegolf?
*) In de 25 veiligheidsregio's in ons land werken de hulpdiensten, overheden en private sector samen aan de openbare orde en veiligheid. Overijssel kent de veiligheidsregio's Twente en IJsselland.
- 34 Welke maatschappelijke organisaties zijn betrokken bij het bestrijden van een (klimaat)ramp in uw gemeente?
[Rode Kruis]
[EHBO]
[Milieudefensie]
[Dijkleger*]
[Hulpdiensten (politie, brandweer, ambulance)]
[Anders:]
*) Langs de IJssel en de Vecht is het Dijkleger actief, een vrijwilliger die het waterschap ondersteunen bij de bescherming tegen hoogwater, bijvoorbeeld door het sluiten van de flexibele waterkering in Kampen.
- 35 Zou u het wenselijk vinden dat er vanwege de risico's van klimaatverandering weer een civiele beschermingsorganisatie van burgers zou worden opgericht (zoals de Bescherming Burgerbevolking tijdens de Koude Oorlog)?
- 36 Informeert uw gemeente haar burgers proactief over de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering?
- 37 Vindt u het wenselijk dat uw gemeente haar burgers proactief informeert over de risico's die gepaard gaan met klimaatverandering?

Deel 7: Afsluiting

38 Hebt u nog vragen of opmerkingen over de vragenlijst, het onderzoek of over klimaatverandering?

De resultaten van dit onderzoek vormen de basis voor een rapport over klimaatadaptatie in de provincie Overijssel, dat we u zullen toesturen. Tevens zijn de resultaten input voor twee workshops die we in 2011 organiseren. Daarvoor zult u een uitnodiging zult ontvangen.

Mocht u vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van het onderzoek of de vragenlijst, dan kunt u contact opnemen met Maya van den Berg, per e-mail: m.m.vandenberg@utwente.nl, of via telefoonnummer: 053 4893731.

Verstuur uw vragenlijst

Bedankt voor uw deelname aan deze vragenlijst.

BIJLAGE 2 ANTWOORDEN OP DE OPEN VRAGEN

Hier zijn ook de antwoorden weergegeven die zijn ingevuld bij 'anders' dat bij een aantal vragen kon.

2 Bij welke (sub)afdeling bent u werkzaam?

1	Afd. Ontwikkeling
2	Afd. ROMB werkeenheden VRO
3	Afdeling Beleid
4	afdeling Grondgebied, productgroep uitvoering
5	Afdeling Grondgebied, sectie Eenheid Beleid
6	afdeling REO, Ruimtelijke en Economische ontwikkeling
7	beleid
8	Beleid
9	Beleid
10	Beleid en Advies
11	Beleid en Advies
12	Beleid en ontwikkeling
13	BOR
14	Bouwen en milieu
15	Cluster Openbare Werken, team WRV
16	cluster uitvoering, afdeling Grondgebied
17	Duurzaamheid
18	Eenheid Beleid v/d. afd. Grondgebied (milieu)
19	Eenheid Ontwikkeling en Beheer
20	eenheid ontwikkeling en beheer, team beleid
21	Eenheid: Ruimtelijke Ontwikkeling, Team: Ontwerp en Inrichting, Cluster: Infra, onderdeel: Water en Riolerings
22	fysieke Infrastuctuur
23	Grondgebied
24	Grondgebied
25	Handhaving
26	Infra en wijkbeheer
27	Infrastructuur en Gebouwen
28	Milieu
29	milieu
30	Milieu
31	Milieu en bouwen
32	Milieu en Bouwzaken
33	Ontwikkeling
34	Openbare Ruimte
35	Openbare ruimte
36	openbare werken
37	Openbare Werken
38	Openbare Werken
39	Openbare Werken
40	ROM
41	ROM
42	ROM sro
43	RO-ontwerp

44	Ruimte & Strategie
45	Ruimtelijk Ontwerp en Beheer
46	Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling
47	Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling
48	Ruimtelijke en economische ontwikkeling
49	Ruimtelijke ontwikkeling
50	ruimtelijke ontwikkeling
51	Ruimtelijke ontwikkeling, milieu en economie
52	Ruimtelijke Ordening en Beheer
53	Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting
54	sector Ruimte team Vergunningen
55	Stadsbeheer
56	stadswerken
57	Stadswerken
58	Team Beleid en Advies van afdeling Vergunningen, Toezicht en Handhaving
59	team Beleidsontwikkeling en -advisering, cluster ruimtelijke ordening
60	Team Duurzaamheid, cluster Beleid & Advies, afdeling VTH
61	team Maatschappelijke ontwikkeling en Milieu
62	Vergunningen
63	Verkeer en Infrastructuur
64	Wegen, Groen en Water
65	Wonen en ondernemen team beleid
66	Geen antwoord
67	Geen antwoord

3 Wat is uw functie?

1	sr. beleidsmedewerker
2	Seniormedewerker VRO
3	Juridisch medewerker ruimtelijke ordening
4	senior medewerker projecten
5	Beleidsmedewerker RO
6	projectmanager
7	milieu beleidsmedewerker (klimaat en bodem)
8	beleidsmedewerker Civiele Techniek en Groen
9	beleidsmedewerker milieu
10	Adviseur milieu en duurzaamheid
11	Beleidsadviseur
12	beleidsmedewerker
13	Beleidsadviseur
14	projectleider Duurzaam Hardenberg
15	Beleidsmedewerker Riolen&Water
16	medewerker integraal waterbeheer
17	beleidsmedewerker Duurzaamheid
18	beleidsmedewerker
19	beleidsmedewerker milieu
20	beleidsmedewerker
21	Beleidsadviseur Infrastructuur
22	beleidsmedewerker riolering en water
23	Beleidsmedewerker
24	medewerker integraal waterbeheer
25	teamcoördinator handhaving
26	projectleider
27	Beleidsmedewerker water
28	beleidsmedewerker milieu
29	medewerker duurzame leefomgeving
30	beleidsmedewerker milieu
31	Medewerker klimaat en duurzaamheid
32	Afdelingshoofd
33	projectleider
34	beleidsmedewerker Riolering & Water
35	Afdelingshoofd
36	projectleider/ beleidsmedewerker
37	senior medewerker infrastructurele werken/riolering
38	beleidsmedewerker riolering en water
39	Hfd afdeling
40	Beleidsmedewerker milieu
41	beleidsmedewerker duurzaamheid
42	landschapsarchitect
43	vertalen beleid naar praktijk (ontwerper water)
44	Senior Beleidsadviseur
45	Adviseur riolering en waterhuishouding
46	Afdelingshoofd
47	Planoloog
48	beleidsmedewerker milieu
49	Adviseur watermanagement
50	ruimtelijke ontwikkeling landelijk gebied
51	beleidsmedewerker milieu

52	planoloog
53	Sen. beleidsmedewerker
54	juridisch beleidsmedewerker
55	Beleidsmedewerker "water"
56	technisch beleidsmedewerker
57	Groentechnisch medewerker
58	projectleider programma duurzaamheid
59	beleidsontwikkelaar ruimtelijke ordening
60	Projectleider Duurzaamheid
61	beleidsadviseur klimaat en duurzaamheid
62	Beleidsmedewerker
63	Projectleider Civieltechniek
64	Beleidsmedewerker waterhuishouding en riolering.
65	strategisch beleidsmedewerker
66	Geen antwoord
67	Geen antwoord

10 Is er een coördinator voor mitigatiebeleid binnen uw gemeente? [waar]

Beleid
BMJZ
Bouwen en Milieu
cluster R. team vergunningen
Duurzaamheid; Alhoewel er ook acties lopen die zich buiten ons gezichtsveld afspelen.
Grondgebied
Maatschappelijke ontwikkeling en Milieu
MBZ
milieu
Ontwikkeling
Programma Leefomgeving
RO
ROM
Ruimtelijke Ontwikkeling team: Beleid en Advies, Cluster: Milieu
Team Duurzaamheid
Vergunningen
vergunningen en handhaving
VTH
wonen en ondernemen

11 Wie was initiator achter het huidige mitigatiebeleid in uw gemeente?

ambtelijk
Ambtelijk en politiek gezamenlijk
coördinator Klimaatbeleid
gedeeld initiatief; wethouder, raad, maar ook de individuele ambtenaar
individuele medewerkers
medewerker milieubeleid
n.a.v SLOK regeling
team Milieu
Vanuit beleidsvelden
WRD

16 Wat was de aanleiding om dit adaptatiebeleid op te stellen?

randvoorwaarden waterschap bij ontwikkelingen.
SLOK regeling van VROM
Vanuit maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel van het bestuur en de ambtelijke organisatie
we hebben geen specifiek beleid op dit terrein, wel deelname projecten van waterschap etc. op dit terrein
wetgeving / plaatselijke omstandigheden e.d.

17 Welke (sub)afdelingen zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het adaptatiebeleid?

Volkshuisvesting
VTH

18 Welke externe organisaties zijn betrokken bij (de voorbereiding en/of uitvoering van) het beleid op klimaatadaptatie?

diverse lokale instanties
regio

19 Welke factoren vindt u het meest doorslaggevend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?

Bewustzijn bij collega's
combinatie functies: meerwaarde adaptatiemaatregelen voor andere functies

20 Welke factoren vindt u het meest belemmerend bij het opstellen van een succesvol adaptatieprogramma?

gebrek aan management interesse
Veel voorstellen zijn erg ééndimensionaal, ze lossen het ene aspect op, maar werpen 2 nieuwe problemen op. Hier wordt nog veel te weinig bij stilgestaan. Het kritischvermogen is nog te beperkt om houdbare/succesvolle goed te beoordelen. Vaak worden maatwerkoplossingen voor een plaatselijk probleem klakkeloos elders overgenomen als 'de oplossing'. Er wordt te veel gedach vanuit standaarden niet vanuit passend en gedragen maatwerk. Dit maakt de kans op succes van genomen maatregelen een stuk groter.

22 Welke adaptatiemaatregelen worden hierbij toegepast?

afhankelijk van het budget wordt bekeken wat kan
geen, water is (nog) geen onderdeel van de klimaatopgave.
diverse maatregelen
zonneënergie
robuust systeem
geen idee
Klimaatbeleid
Verplichting infiltratie van hemelwater bij nieuwbouw projecten

25 Bent u bekend met subsidies voor klimaatadaptatie?

afkoppelen hemelwater bijdrage retentiemcompensatie door het Waterschap in uitzonderlijke gevallen
slok, isv3

vanuit het energiepact van de provincie Overijssel
afkoppelsubsidie
Apart subsidie bureau die zich hiermee bezig houdt.
waterschappen, provincie en rijk
SLOK + provincie + Senternovem
stimuleringsregeling klimaatadaptatie
Afkoppel subsidies
waterschap, provincie
Openbare verlichting

- 34 Welke maatschappelijke organisaties zijn betrokken bij het bestrijden van een (klimaat)ramp in uw gemeente?

Dijkleger: Hoogwaterbrigade bestaat uit ca. 200 vrijwilligers uit de stad
waterschap,defensie
Leger
gemeente en waterschap
brandweer
leger

- 38 Hebt u nog vragen of opmerkingen over de vragenlijst, het onderzoek of over klimaatverandering?

Wat betreft (het invullen van) de vragenlijst:

Als vraag 29 met nee is beoordeeld moet vraag 31 ook met nee worden beantwoord. Er zijn met name op het gebied van oppervlakte water, riolering en retentie gebieden de afgelopen 10 jaar maatregelen genomen om wateroverlast te voorkomen. De aanleiding was niet wateroverlast (zie vraag 29) maar de kans op wateroverlast.
Dank U. Toch wel een goede vragenlijst.
De vragen zijn soms voor meerdere uitleg vatbaar. Als het antwoord "weet niet" is ingevuld is de gedachte daarachter wat is nut en noodzaak om iets te doen (baten versus kosten)
Een kwartier invultijd is te kort voor één persoon als hij/zij alle vragen wil voorleggen/checken bij collega's
Graag wil ik de resultaten ontvangen.
Het was niet altijd duidelijk of het er om gaat wat ik vind, of wat "de gemeente" aan beleid heeft. Ook is wateroverlast niet duidelijk gedefinieerd, is dat incidenteel water in een kelder of op staat, of is dat water in de woning? Zelfde geldt voor overstroming, in Deventer loopt de Wellekade regelmatig onder water, ziet er spectaculair uit, maar is buitendijks gebied!
vragenlijst gaat m.i. uit van een negatieve vooronderstelling van klimatarisico's op een veel groter schaal dan de gemeentelijke beïnvloedingsfeer.
Ik heb niet het overzicht van alles wat er op het gebied van klimaatverandering of duurzaamheid binnen onze gemeente gebeurt.
Ik heb zoveel mogelijk geprobeerd de vragen naar (eer en ge)weten te beantwoorden. Bepaalde antwoorden hadden misschien wat genuanceerder gekund (de betreffende collega's zijn nu met verlof).
meerdere vragen vereisen een brede beschouwelijke opvatting die de enkel dimensionale thema's ontsieigen; genuanceerd beantwoorden valt dan ook niet altijd eenvoudig te realiseren!
Opmerking: Gemeente is bestuurlijk en ambtelijk betrokken bij: Ruimte voor de Rivierprojecten, Vereniging van Nederlanderlandse Riviergemeenten, Deltaprogramma IJsselmeergebied en RvR en waterveiligheid, Regionale Waterveiligheid mbt IJsseldelta (studie gebied Veerman rapport), Aanpassen Stedelijk Watersysteem en Verbreed GRP, IJsseldelta-zuid (Bypass-Kampen). Met uitzondering van IJsseldelta-zuid zullen de aanpassingen aan het nationale en regionale watersysteem buiten het gemeentelijk grondgebied plaats gaan vinden ter bescherming van het stedelijkgebied. De meeste zijn

projecten van Rijk en Provincie.

Veel van de vragen kon ik niet beantwoorden. Ik hoop dat u toch wat heeft aan de overige antwoorden.

Vragen zijn beantwoord vanuit mijn vakdiscipline. Ben niet met alle facetten op de hoogte.

Wat betreft het onderwerp:

De klimaatopgave zou meer over water en minder over energie moeten gaan. koppeling programma's gemeente en waterschap (KRW) , samen versterken.

Wat betreft het onderzoek:

Ik heb meerdere opmerkingen. maar ik zal me beperken tot twee 1- het is jammer, dat er zo weinig ruimte is om nuance in de beantwoording aan te brengen. Ik snap, dat openvragen met bijbehorende antwoorden lastiger zijn samen te vatten en een grotere variatie in antwoorden opleveren, maar het doet wel meer recht aan de complexiteit van de materie. Op dit moment wordt er veel te veel vereenvoudigd en als gevolg daarvan wordt vaak erg makkelijk over oplossingen gedacht. Als voorbeeld zijn daar de LED en Spaarlamp. In principe gebruiken deze wel minder energie, maar er wordt niet bij stilgestaan, dat de lampen zelf en de bijbehorende electronica ook de nodige energie verbruiken en dat het groter aantal elementen wellicht een andere (?grotere?) aanslag op ons milieu plegen. Hier is een overdenking over het nut van alle verlichting misschien wel meer op haar plaats. 2- in de vorige pagina wordt gevraagd in hoeverre mijn verwachting is, dat we 'klaar' zijn voor rampen. Maar hierbij krijg ik niet de kans aan te geven waarom ik een bepaald antwoord geef. Dit lijkt mij een gemiste kans. In mijn eigenwijsheid licht ik het daarom hier maar even toe. De overheid heeft in haar wijsheid besloten, dat schaalvergroting de slagkracht tegen rampen verbeterd. Dit zal ik niet tegenspreken, maar hierbij wordt vergeten, dat de eerste reactie op rampen een kleinschalige is. Het organiseren rond een ramp kost een paar uur. In de eerste uren is het nodig dat kleine eenheden en de burger zelf zich kan redden en organiseren. Hier is de steeds vergaande specialisering en uitbreiding van management in het kader van de professionalisering een bedreiging. Dit kan er toe leiden, dat we in geval van rampen en dergelijke in het grote geheel heel goed de boel kunnen managen, maar dat er in de eerste uren een verlamming optreed bij gebrek aan daadkracht. Hier heb je de bewuste burger en bijna individuele breed opgeleide hulpverlener hard nodig. Ik zal het hier bij laten, want ik kan hier nog wel veel verder mee gaan, maar dat ligt volgens mij buiten de scope van deze vragenlijst.

Onderzoek is naar mijn mening te vergaand en staat ver af van de huidige praktijk. De vraag is of je op zo'n schaal wat aan de klimaatverandering kunt doen.

